

■ NAŠ POGOVOR

Lenart Žavbi

**Mladi so imeli
svoj praznik**

STRAN 6

■ KAJUHOVO LETO

Karli in Marija

**Prva Kajuhova
ljubezen**

STRAN 5

■ DOGODKI

Udeleženci srečanja

**Zgodovinski
dan na Urhu**

STRAN 4

■ DOGODKI Janez Stanovnik - Tine

Stota obletnica rojstva velikega državnika

Potem ko je Združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica v sodelovanju z mestno občino Nova Gorica 8. junija letos pripravilo simpozij o življenju in delu politika in državnika, pravnika, ekonomista, partizana, častnega meščana Ljubljane in častnega predsednika ZZB NOB Slovenije ter nosilca partizanske spomenice 1941, Janeza Stanovnika - Tineta, so za 22. julij načrtovali tudi odkritje njegovega doprsnega kipa ob Kidričevi ulici v središču Nove Gorice. Žal so izredne razmere ob požaru na Krasu in izjemno visoke temperature to preprečile.

Doprsni kip akademskega kiparja Metoda Frlica sicer stoji, po besedah predsednice novogoriške borčevske organizacije Ingrid Kašca Bucik ga bodo slovesno odkrili še letos, morda ob prazniku priključitve Primorske matični domovini. »Pomembno je povedati, da je bil Janez Stanovnik ob vsem drugem, kar o njem poznamo, izjemno zaslužen za priključitev Primorske k matični domovini. Sodeloval je namreč na vseh pogajanjih po drugi svetovni vojni, on je za to veliko delal in tudi uspel. Zato je prišlo do pobude, da se mu Goriška za njegovo prizadevanje tudi oddolži,« je povedala **Ingrid Kašca Bucik**.

Janez Stanovnik se je rodil 4. avgusta 1922 v Ljubljani. Osnovno šolo je dokončal v Marijanišču in se leta 1932 vpisal na klasično gimnazijo. V dijaških letih je sodeloval v kulturnem društvu Žar, kar ga je privedlo v krog Kocbekovih sodelavcev. Kocbek ga je sprejel v uredniški kolegij revije Dejanje. Po maturi se je vpisal na pravno fakulteto. Skupaj s prijatelji iz dijaških let je vstopil v akademski klub Zarja. Razvoj dogodkov je Janeza Stanovnika z večino zarjanov prek Kocbekove skupine povezal z Osvobodilno fronto takoj po njeni ustanovitvi. V Ljubljani je sodeloval v Odboru ljudske pomoči, ki je

Doprsni kip Janeza Stanovnika, delo akademskega kiparja Metoda Frlica (Foto: Jani Alič)

skrbel za pravno in materialno pomoč članom odpora. Zaradi ilegalnega dela pri zbiranju orožja, vojaške opreme in pomoči ogroženim članom odpora je bil 28. oktobra 1941 aretiran. Z domišljenim govorom se je rešil iz zapora in marca 1942 odšel v partizane. V letu 1943 je imel pomembne naloge pri razoroževanju italijanske vojske, organizaciji odpora proti prodoru nemške vojske na osvobodeno ozemlje in organizaciji kočevskega zbora, na katerem je bil izvoljen v Slovenski narodnoosvobodilni svet. Konec vojne je dočkal v bojih za osvoboditev Istre in Trsta.

V letih 1984–1988 je bil član predsedstva Socialistične republike Slovenije, od leta 1988 do 1990 pa predsednik predsedstva SR Slovenije. V letih 1952–1956 je bil ekonomski svetovalec jugoslovanske misije pri Združenih narodih, od leta 1967 pa do upokojitve leta 1982 je bil izvršni sekretar Ekonomske komisije OZN za Evropo v Ženevi. Od leta 2003 do 2013 je bil predsednik ZZB NOB Slovenije.

VREDNOTE NOB Janez Stanovnik in Temeljne točke OF

Temeljne točke OF so nastajale v daljšem časovnem obdobju leta 1941 in pomenijo vizijo OF v tedanjih razmerah. Iz te vizije in izvajanja programskih usmeritev, ki jih te točke vsebujejo, pa so se rodile vrednote OF, ki so se v času narodnoosvobodilnega boja, ki je tudi zrasla iz OF, oblikovale in utrile tako, da imajo trajno vrednost.

Pogum je potreben v vsakem velikem prelomnem zgodovinskem obdobju. Današnje generacije se morajo zamisliti nad tem, kakšen pogum in kakšno samozavest smo imeli Slovenci, da smo se na celotnem narodnem ozemlju uprli nacifašizmu, ki je bil tedaj absolutni gospodar v vsej Evropi. V nekaj dneh so Nemci spravili na kolena Francoze in Angleže, mi mali Slovenci pa smo se uprli tej ogromni sili. Za odpor je potreben pogum, in to je zame velika vrednota, ki se je moramo zavedati.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

■ UVODNIK

Spomin in opomin

Damijan Guštin
zgodovinar

Pred osemdesetimi leti, sredi poletja leta 1942, je italijanska oblast v priključeni Ljubljanski pokrajini sprožila svoj okrepljeni vojaški stroj, da bi uničila slovensko odporniško organizacijo in predvsem partizanske enote, ki so njeno oblast v velikem delu pokrajine dejansko odpravile. Nasilje se je že od spomladi zaostrovalo. Omejitve gibanja prebivalstva, policijska ura, množične aretacije ljudi, da bi presegali upornike, interniranje študentov, oficirjev, sumljivih, streljanje talcev in od julija naprej vojaška operacija velikega obsega z načrtnim ukazanim nasiljem nad civilnim prebivalstvom in zajetimi partizani, »pa čeprav bi morali izginiti vsi Slovenci in bi morala biti uničena vsa Slovenija« – vse po že marca 1942 izdelanih smernicah Okrožnice

In k temu še privzem prvih vaških straž v svojo službo ter nato z grožnjo internacije novačenje v Prostovoljno protikomunistično milico, kar je razprlo državljanski spopad. Ni šlo za vojaško samovoljo, najvišji voditelj Benito Mussolini je sočasno v Gorici javno napovedal možnost nacionalnega uničenja Slovencev v italijanskem imperiju.

Osemdeset let mineva od tedanjega pohoda italijanske vojske z ognjem in mečem po Ljubljanski pokrajini in sočasnega nemškega poskusa uničenja partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem – z enakimi skrajno nasilnimi metodami. Dve slovenski generaciji sta se medtem izmenjali. Za storjene zločine so odgovarjali le nemški storilci, italijanski ne. Zato je tako zelo pomembno, čeprav tudi težje, da spomin na početje italijanske vojske ne zamre. Ne zaradi maščevanja in ne

**■ Osemdeset let mineva od tedanjega
pohoda italijanske vojske z ognjem
in mečem po Ljubljanski pokrajini
in sočasnega nemškega poskusa uničenja
partizanskih enot na Gorenjskem
in Štajerskem.**

3C poveljstva italijanske armade za vse priključene jugoslovanske pokrajine in po ukazih poveljujočih generalov in oficirjev.

Partizanska vojska, sestavljena povečini iz novincev, ki so borci postali dva meseca pred tem, se je sprva pogumno postavila v bran, a nesorazmerno močnejša vojaška sila jo je vendarle prisilila k umikom, reševanju enot in svojih življenj. Italijanska vojska je sproti streljala vse, kar se jih je predalo ali so bili ujeti. Toda ne le to, vojaške enote so na osvojenih območjih požigale hiše in celotne vasi, postrelile desetine in desetine domnevnih upornikov po vaseh – vse to je sestavljalo pohod italijanske vojske skozi Notranjsko, Kočevsko in jeseni skozi Dolenjsko. Ne tako malo udeležencev med vojaki je bilo tedaj pretresenih ob ukazanih zločinih. Število vsaj 1132 pobitih govori samo zase, kot tudi okoli 20.000 prebivalcev, odgnanih v internacijo v novo taborišče na Rabu, kjer so pozimi množično umirali.

zaradi pregona vojnih hudodelcev, a vendar zaradi moralnega dolga, še posebej ker se uradna Italija v pravem dvogovoru predsednikov obeh držav tega dejanja otresa. In čeprav doseženega ne gre podcenjevati, italijanska aneksija Notranjske in Dolenjske in vojni zločini njene vojske v prizadevanjih, da bi obdržala prisvojeno ozemlje, še vedno niso pomembna tema. Italijanska javnost vendar ni nevedna, tudi italijanski zgodovinarji so odkrito opozorili na ravnanje svoje vojske na vzhodni jadranski obali. Ko se danes sočamo s podobnim ravnanjem ruske vojske v Ukrajini, kot smo se pred tremi desetletji soočali s tragedijo v Bosni, je toliko pomembnejše, da ne pozabimo. Le če sami ne bomo pozabili, bomo lahko še naprej pričakovali moralno zadoščenje od zdajšnjega soseda in prijatelja, s katerim živimo v miru in sodelovanju ter v istem političnem in vojaškem zavezništvu.

■ **AKTUALNO** *Razmislek o alternativni prihodnosti*

Ne vojne, mir nam dajte!

Gal Kirn

Vojna v ukrajinskem Donbasu sicer traja že nekaj let, a v zadnjih mesecih je z invazijo ruske vojske vojna zakorakala v zelo intenzivno fazo, ko vsak dan umre več kot 500 vojakov ruske in ukrajinske strani, obenem pa se povečuje število žrtev med civilnim prebivalstvom. Vojna pomeni v prvi vrsti uničenje, uničenje človeških življenj, hiš, infrastrukture in pa družbenega tkiva. Graditi kulturo miru, živeti v miru je nedvomno veliko težji projekt kakor njegova razgradnja. V vojni progresivna, solidarnostna misel po navadi ne cveti, kvečjemu nasprotno: v mnogočem so »nove« vojne voda na mlin bolj desnim nacionalističnim – fašističnim ideološkim nazorom, ki se vse bolj sklicujejo na obrambo bele zahodne krščanske civilizacije proti azijatsko-ruskim hordam z (daljnega) Vzhoda.

Ko se kdo sklicuje na temeljne »vrednote« naše civilizacije, ki naj bi nas ločevale od preostalega sveta, vam mora takoj zazvoniti protirasistični alarm. So pošiljanje orožja, podpora orožarski in naftni industriji, razplamtevanje vojne namesto diplomacije tudi del naših vrednot, naše civilizacije? So tisti izkoriščani na eni in na drugi strani res tako različni? Ideološki nazori, ki ustvarjajo narodne in rase delitve, grede vstrec z vse bolj zaostrenim bojem za naravne vire, so izraz zaostrene konkurence v kapitalističnem razredu in premikov v imperialističnem svetovnem redu. V teh okoliščinah lahko predvsem prepoznamo očitno odsotnost artikurirane politike miru.

Še pomnimo miroljubno koeksistenco, si lahko zamislimo širše mednarodno protivojno gibanje(a), ki bi gradilo na spoznanju o povezanosti vzrokov različnih vojn in zlasti pričakovanem dobičku, katerega sado ve pobira pomemben segment globalnega gospodarstva? Kot zagovor sedanjega stanja zvenijo ocene, da naj bi bilo zavzemanje za protivojno politiko in njeno uresničevanje zgolj naivna pozicija, preveč radikalna, in naj ne bi napadanim/žrtvam zadosi pomagala; pa tudi da so take pozicije oddaljene od realpolitike. A danes živimo v zelo radikalnih časih, ki od nas zahtevajo ne le sledenje silnicam od slabšega k še slabšemu, od regionalnih vojn k svetovnim vojnám, ampak zahtevajo vztrajanje v prepričanju, da je drugačen svet – brez orožja in vojn – mogoč in da to mora biti del naših prizadevanj. Da ne pomagamo vojn(e) naturalizirati in jo predstaviti kot nekaj normalnega, vsakdanjega, saj da *tako pač je*.

Če pogledamo v zadnje desetletje premikov v globalnem imperialnem redu, si nikakor ne smemo zatisniti oči – stvari so še kako povezane. Ob koncu hladne vojne je nov sovražnik postal terorizem. Afganistan in Irak sta postala eno od najbolj značilnih mest ameriške vojne proti terorizmu in tudi spodletelosti tovrstne vojne znotraj svetovnega reda; zadolževanje in milijoni mrtvih ter razseljenih teh vojn niso ustavili, prav tako niso ustavili pojenjajoče moči globalne velesile.

Vse kaže, da bo Ukrajina prav tako postala ena od nevrvalgičnih točk, ki bodo zamajale temelje putinovski Rusiji. Ukrajina je podobno

že postala nevrvalgična točka nove evropske prihodnosti, ki se vedno bolj zateka k ZDA ter že obljublja novo militarizacijo EU, zlasti pa prvenstveno vojaško vlogo in naloge Nemčije. Zvonijo tu že komu zvonci vojne?

Ukrajina je prav tako ena od nevrvalgičnih točk, ki naznanjajo začetek spopada med hegemonoma ZDA (v zatonu) in Kitajsko (v vzponu). V geopolitičnih krvavo brutalnih sanjah in stvarnosti žal ni strani »partizanov«: tu nikakor ne gre za partizansko vojno, ta vojna nima zamisli emancipacije (npr.) Kurdiv, žensk, porajanja socializma, temveč ima za cilj brutalno uničenje in poznejšo rekonstrukcijo, ki bo prihodnost Ukrajine vpela med globalne velesile. Ne ZDA in Nato ne Rusija ne bodo Ukrajini prinesli posebnega napredka, temveč v trenutni konstelaciji le podaljševanje vojne in izčrpanje sil ter raznovrstnih virov (resursov), ki slabijo avtonomijo, za katero se Ukrajina tako bori.

Kot je noro verjeti, da je povečano oboroževanje kadar koli prineslo mir ali več miru, tako je noro pričakovati, da bodo zdaj velike sile govorile o reševanju podnebne krize. Militarizacija, vojna industrija ter naftni magnati vključno (skupaj) z rusko energetsko industrijo so navkljub sankcijam v zadnjih mesecih – dosegli ekstra dobičke. Delniški indeksi in kriptovalute so se majali, vojno-naftna industrija pa je pridobivala. Seveda brez porazdelitve dobičkov v družbo, seveda brez plačevanja davka na škodo, ki jo bombe in vojno razdejanje povzročajo okolju.

Prišli smo tako daleč, da se je vlada z Zelenimi v Nemčiji odpovedala prehodu v zeleno energetsko prihodnost; čeprav se že vlaganje v električne avtomobile ne more ponašati z zelenimi politikami, pa – zdaj kličejo k ponovnemu intenzivnemu kurjenju premoga, možni uporabi frekinga (!), utekočinjenemu plinu (zlasti iz tako zglednih »demokratskih ureditev«, kot sta Katar in ZDA) ter celo ponovni uporabi jedrske energije. Ob histeričnem zagovarjanju vojne se opravičujejo vsa sredstva. Namesto pozivanja in organiziranja vseh najbolj odgovornih in pristojnih političnih odločevalcev – ZDA, EU, Ukrajine, Rusije in Kitajske – za diplomatsko mizo imamo vse več pozivov k zmagi ene ali druge strani. Model EU-Nato protektorata (Kosovo) ali model etnično očiščenega ozemlja (Republika srbska) sta bolj ali manj skrita modela, kako si velesile predstavljajo (začasen) mir po koncu vojne.

Tovrstne modele, sploh pa politiko vojne je treba odločno zavrčati. Šele s to zavrnitvijo se premislek o drugem svetu lahko začne. Namesto širitve Nata in militarizacije družbe bi morali vse moči uperiti v razmišljanje o novi mednarodni solidarnosti, prevzemanju odgovornosti za nove okoljske politike, zviševanju davkov za zahodne in vzhodne oligarhe, si prizadevati za oster davek na orožarsko-fosilne industrije in še kaj. Vsekakor pa ne smemo privoliti v tezo, da je vojna nekaj nujnega, in ne sodelovati v apokaliptičnih scenarijih prihodnosti.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Janez Stanovnik in pater Bogdan Knavs v Normandiji (arhiv Svobodne besede)

Zvestoba je druga pomembna vrednota. Vedeti moramo, da se je partizanska vojska v glavnem rekrutirala iz prostovoljcev, in ta prostovoljska vojska je štiri leta vztrajala v boju. Glavno vezivo, ki je partizane povezovalo ves ta čas, je bilo po Kocbeku – tovarišija. Tovarištvo in neverjetna medsebojna solidarnost. Ne le v boju, ampak zvestoba drug drugemu, kar je povezovalo partizane in vse, ki so upor podpirali.

Suverenost je pomenila, da smo se Slovenci z uporom poslovili od hlapčevstva in ponižnosti ter se junaško in z vzravnano hrbtnico postavili po robu okupatorjem naše zemlje. Danes ugotavljamo, da nam takšne pokončnosti pogosto manjka, da ponižno sprejemamo direktive iz Bruslja in nekritično dovoljujemo, da nam tamkajšnja birokracija odreja, kar lahko in česa ne smemo delati.

Ena izmed pomembnih vrednot in sporočil sedanjosti je bila tudi zahteva po **ljudski demokraciji**, za katero je Kocbek dejal, da je bila to največja pridobitev NOB. Ljudska demokracija pomeni neposredno demokracijo. To ni negacija parlamentarizma, ampak ta zahteva tesnejši stik političnih voditeljev in zakonodajalcev z volilno bazo in volivci. Ti nimajo le možnosti direktnega vplivanja na zakonodajo, temveč tudi možnost odpoklica svojega odposlanca in z institucijo referendum možnost direktnega vplivanja na ključne državne odločitve. Zato ljudsko demokracijo razumemo kot neposredno demokracijo.

(Iz pogovora v Svobodni besedi, številka 5, marca 2016)

■ **SPOMINJANJE** BAZA 20

Prestolnica Slovenije

Živa Vidmar

Nikoli si nisem predstavljala, da bom v manj kot mesecu dni v Bazi 20 v Kočevskem rogu kar dvakrat. Naj razložim! 14. junija je bila seja predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije, 2. julija pa proslava v spomin na NOB oz. na nekdanji dan borca, 4. julij. Navzoči na seji ZZB so se seznanili s stanjem spomenika državnega pomena, – po mojem s stanjem prve prestolnice Slovenije, ki pa ji po letu 1991 poskušajo ta naziv odvzeti na različne načine, na primer z zmanjševanjem denarnih sredstev za preno, razpršenostjo lastnikov, ki onemogočajo enovito reševanje in vzdrževanje državnega spomenika kot celote, in podobno.

V predsedstvu ZZB smo bili takrat enotni, da bomo podprli reševanje državnega spomenika s tem, da se bomo zavzemali za ustanovitev javnega zavoda, ki ne bo skrbel le za barake v Bazi 20, ampak bo vključeval tudi vse objekte iz druge svetovne vojne na Rogu kakor tudi objekta in parkirišče, ki so bili namenjeni v okvir Baze 20 kot celote.

Na obeh obiskih sem imela odlično strokovno vodenje po Bazi 20. Pri tem me je spomin popeljal desetletja nazaj. Ob prvem obisku Baze 20 me je vodila moja mama, ki je prišla v partizane pred italijansko kapitulacijo z Ignacijem Koprivcem in legendarno plesalko Brino. V Bazo 20 je prišla dokaj hitro, saj je njen prihod dovolil Dušan Tomaž - Kveder, s katerim se je v otroštvu igrala v Ptuj. Domnevam tudi, da je njihov prihod povzročil kar nekaj pozornosti, saj je bil Ignacij Koprivec tedaj vodja kulturnih delavcev v Ljubljani.

V Bazo 20 nas je mama vodila po stari partizanski poti, ne po naknadno na novo urejeni poti. Vse barake so bile opremljene s fotografijami njenih prebivalcev. Mama nas je vodila do barake št. 8, nato pa do barake št. 21, ki tedaj ni bila poimensko označena kot baraka

Josipa Vidmarja (tudi danes ni). Ti dve baraki sta bili edini hiši, ki sta bili namenjeni mojemu očetu Josipu Vidmarju, nikoli več ni »posedoval« nobene druge. Prvo so mu postavili, ko je bil še sam in ko je pred sovražnikovo ofenzivo 1943 prevajal Mollirovo Šolo za žene, potem pa je prišel k njemu iz Novoga mesta sin, ilegalček, Tit Vidmar. V Črnomlju se je nato konec leta 1943 v neki omari zaročil z Nado Stritar, ki ga je očarala s svojim zvonkim glasom. Takrat je že prepevala pesem Veseli veter, ki jo je naučil igralec Stane Česnik (izvirala je iz sovjetskega filma Otroka kapitana Granta). Mama je s to pesmijo dobila partizanski vzdevek Veseli veter, Filip Kumbatovič pa je s tem naslovom naslovil svojo knjigo o partizanski kulturi, predvsem o gledališču. Mama in oče sta bila potem med ustanovitelji Slovenskega narodnega gledališča, kjer se je mama uveljavila tudi kot igralka, predvsem v Cankarjevi drami Kralj na Betajnovi kot znamenita Lužarica.

Oče in mama sta se 23. marca 1944 poročila v Bazi 20 v danes tako imenovani baraki 1 – jedilnici. Na vrsti je bila seja IO OF, zadeva: poroka. Poročil ju je Boris

Kidrič - Peter, očetova priča je bil Marijan Breclj - Miha Borštnik, mamina priča pa Franc Leskošek - Luka. Mama je bila tedaj za poroko v popolnoma neprimernih oblačilih: imela je zelene vojaške hlače, rdeč pulover in moder suknjič. Boris Kidrič jima je zabičal, da se morata po vojni registrirati na matičnem uradu, kar očetu ni šlo v račun do rojstva moje sestre, 4. oktobra 1946. Na poroki sta bila prisotna tudi moj polbrat Tit Vidmar in dolgoletni prijatelj naše družine Jože Brejc - Franček, pozneje Jože Javoršek. Po poroki sta bila oče in mama (s Titom) nastanjena v barako 21. Ta baraka je imela tudi svojo peč.

V Bazi 20 so kar lepo lakotili. Juš Kozak si je prislužil svoje partizansko ime Lazar, ker je jedel lazarje. Vode ni bilo, pili pa so žganje. In po neki taki skrokani noči so prišli k očetu in mami nadobudni oefarji in zahtevali od mojega očeta, naj se odloči, ali bo dal peč ali svojo ženo. Moj oče se je odločil, da bo dal – peč. Rus pa si je s trobljenjem v dimnik peči prislužil črne brke ...

Zdaj veste, da kadar me predstavljajo kot hčer Josipa Vidmarja, zmeraj z grenkobo pristavim: »In Nade Vidmar.«

Suženj

*Pred tabo v blatu in prahu
kot suženj ječim.*

*Pripet sem z okovi na tla,
pred nogami tvojimi,
v blatu ponižno klečim.*

In molim te in ljubim te.

*A kadar se vzdignem, da te poljubim,
potrgam okove življenja
in vržem raz sebe jarem trpljenja.
Pred tabo stojim
in ljubim te in gledam te.*

*In gledam te, in tvoje belo
kipeče telo,
ki mi v objemu drhti
in kakor zefir se svetijo
tvoje nežne oči.
V boleznem razkošju mi
duša pred tabo ječi.*

V objemu dvigam drhteče roké.

*Daj, da te poljubim,
daj, da te k sebi privijem
in da pozabim boleti vseh dni.*

*A ti ne čuješ ... greš ... in jaz, suženj
tvoj, spet v blatu in prahu
vkljen ječim,
in molim in ljubim te,
za tabo drhtim ...*

Karel Destovnik - Kajuh

■ **AKTUALNO** dr. Lambert Ehrlich (1)

Zoper kolaboracijo: streli na Streliški

Zdenko Čepič

V času druge svetovne vojne je bilo pri nas leto 1942 v mnogočem odločilno za nadaljnje dogajanje v vojni in tudi za dogajanje ob in po koncu vojne. V letu 1942 se je namreč med Slovenci na ozemlju, ki so ga imeli okupirano Italijani, v Ljubljanski pokrajini, porajala oborožena, vojaška kolaboracija. Ta je med vsemi oblikami kolaboracije najbolj vezana na okupatorja in s tem tudi najbolj škodljiva za okupirano prebivalstvo. Eden od »očetov« te vrste kolaboracije, ki je imela predvsem in samo ideološko, politično osnovo, je bil duhovnik, teolog, etnolog in politik **dr. Lambert Ehrlich**. Za njegov »prispevek« Slovincem med drugo svetovno vojno ga je med prvimi doletela smrt, 26. maja 1942 je bil ubit v Streliški ulici na robu središča Ljubljane.

Rodil se je leta 1878 v Žabnici v Kanalski dolini, ki je v avstro-ogrski državi upravno spadala na Koroško. Študiral je teologijo v Rimu in Innsbrucku, za duhovnika je bil posvečen leta 1902, naslednje leto pa je v Innsbrucku doktoriral. Kot kaplan je sprva služboval v Beljaku, nato je bil stolni kaplan v Celovcu in škofov tajnik, od leta 1910 do 1919 pa profesor v celovškem bogoslovju. Po koroškem plebiscitu oktobra 1920 se je preselil v Kraljevino SHS. Kot poznavalec narodnostnih razmer na Koroškem je bil v jugoslovanski delegaciji na mirovni konferenci v Parizu. V letih 1920–1922 je v Oxfordu študiral etnologijo; leta 1922 je postal profesor primerjalnega veroslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani.

Od leta 1937 je bil idejni in duhovni vodja akademskega (štu-

dentskega) društva Straža, v katerem so se zbirali radikalno katoliško usmerjeni študenti ljubljanske univerze. Bil je njihov alfa in omega. Ehrlich in Stražarji so bili eno: Ehrlich brez Stražarjev ne bi bil to, kar je bil, in Stražarji brez Ehrlicha ne bi nastopali tako, kot so. Želeli so brezkompromisno uveljavitev katoliških načel v zasebnem in javnem življenju vsakega posameznika. Ehrlichovi Stražarji so si določili nalogo Slovincem vcepiti duh radikalnega, nepopustljivega katolicizma, ostro, bojevito pa so nastopali zlasti proti marksizmu oziroma proti komunistom. Želja po »rekatolicizaciji« in boj proti komunizmu sta bila vodilo političnega delovanja Lamberta Ehrlicha in njegovih Stražarjev. Ti so politično doleteli zlasti na ljubljanski univerzi. To so nadaljevali tudi v času okupacije, ko so se kot skrajni protikomunisti odločno usmerili proti Osvobodilni fronti. Vodenje fašistične organizacije za študente na ljubljanski univerzi je prevzel Stražar, študent prava **Franc Župec**. Jeseni leta 1941 in pozimi naslednje leto je »spopad« Stražarjev in Osvobodilni fronti na ljubljanski univerzi potekal na propagandističnem »bojnem polju«, spomladi leta 1942 pa so Stražarji postali (sicer prikriti) sodelavci okupatorja in so jim svoje kolege ovajali, zlasti tiste zajete v marčevskih racijah, ki jih je v Ljubljani izvajala italijanska vojska.

Čeprav je Ehrlich najmočnejši vtis pustil prav kot duhovni in idejni vodja Stražarjev, je poznan tudi kot glasnik samostojnosti Slovenije. V glasilu Stražarjev »Slovenija in Evropa«, izdajali so ga ilegalno v času vojne, v katerem so prevla-

dovala protikomunistična besedila, je Ehrlich razglabljal o slovenskih mejah, politični, socialni in kulturni preureditvi Slovenije. Slovenijo si je zamislil kot del zveze severno- in južnoslovanskih držav Poljske, Češke, Slovaške, Slovenije, Hrvaške, Srbije in Bolgarije, v kateri bi imela vsaka enota zajamčeno svojo lastno državnost; ta zveza držav naj bi Evropo v vmesnem prostoru med Baltskim, Jadranskim in Egejskim morjem (zamisli je imenovana Medmorje) obvarovala germanske nevarnosti in rešila gospodarsko vprašanje Srednje Evrope; sedež te velike države pa naj bi bil v Sloveniji.

Poleg načrtovanja novega narodnopolitičnega položaja Slovencev in slovenske državnosti v novi Evropi zunaj jugoslovanske države je delovanje Stražarjev v času druge svetovne vojne označil in opredelil njihov odnos do slovenskega odporniškega gibanja. Ta jih je vodil v kolaboracijo. Pri tem je nemajhno vlogo imelo dejstvo, da so odpor proti okupatorju organizirali in vodili komunisti, ki so bili že pred vojno v skladu s papeževu zapovedjo iz enciklike Divini Redemptoris (Božanski odrešenik) iz leta 1937 njihovi glavni idejni in politični sovražniki. Svoj boj so Ehrlich in Stražarji stopnjevali od propagandnega »obstreljevanja« do fizičnega nasilja, izdajanja oziroma iskanja možnosti vojaške kolaboracije. To je bil eden od ključnih razlogov, da so se osvobodilno gibanje, njegovo vodstvo in Varnostno-obveščevalna služba Osvobodilne fronte odločili za usmrnitev Ehrlicha. Razlog za usmrnitev ni bil toliko v povsem različnem idejnem pojmovanju in političnih pogledih, ampak predvsem v Ehrlichovem udinjanju okupatorskim oblastem, iskanju stikov z njimi in s pomočjo okupatorja uničiti slovensko odporniško osvobodilno gibanje.

(nadaljevanje v prihodnji številki)

Martin Premk

Parlamentarni totalitarizem

Prej nedavnim smo med mnogimi brezplodnimi razpravami v državnem zboru poslušali tudi besedičenje predstavnikov »povezovalne, ustvarjalne in državotvorne« opozicije o »treh totalitarizmih«: nacizmu, fašizmu in komunizmu. Enačenje teh treh ideologij, ne pa »totalitarizmov«, je desnici že dolga leta del neke nerazumljive bedne propagande, očitno namenjene zgolj temu, da bi se lahko sprejemalo nacifašizem ter se tako opravičevalo sodelovanje z okupatorjem med drugo svetovno vojno.

A dejstvo je, da sta fašizem in njegov križanec nacizem ideologiji, ki temeljita na sovraštvu in nasilju do vsega drugega, tudi do celotnih drugih ras. Komunizem se zavzema za enakost in pravičnost med ljudmi oziroma za družbo, kjer bi bila proizvodna sredstva v javni lasti. Zgodovina seveda dobro ve, da so bili v imenu vseh ideologij, religij ali družbenih ureditev narejeni mnogi zločini in krivice, toda uničevalna taborišča s krematoriji in druge najhujše zločine proti človeštvu sta s svojo nasilno naravo povzročila nacizem in fašizem. O nacističnih in fašističnih zločinih je »desnica« po navadi tiho ali pa jim poskuša zmanjšati pomen s primerjavami z drugimi zločini. A izbrati zgolj tiste temne strani in zločine, ki ustrezajo določenemu političnemu prepičevanju, je zavajanje ljudi in zloraba zgodovine.

Določeni predstavniki ljudstva iz »najbolj poštene stranke« pa se niti ne ustavijo zgolj pri »selektivnem« zgodovinskemu spominu, ampak si nekatera zgodovinska dejstva, celo besede zgodovinskih osebnosti, preprosto kar izmišljujejo. V navadnem pogovoru bi temu rekli laganje, ker pa govorimo o zgodovini, se temu lepše reče ponarejanje zgodovine. Že v času razsvetljenstva, ko sta znanost in resnica začeli dobivati veljavo, so ugotovili, da je »ponarejanje zgodovinskem naredilo več škode razvoju človeštva kot katera koli druga človeštvu znana stvar«.

V državnem zboru pa določeni predstavniki ljudstva svojih ponaredkov zgodovine ne uporabljajo zgolj za zavajanje ljudi, temveč naravnost za hujskanje, ustvarjanje delitev in spodbujanje sovraštva. V »najbolj poštenih stranki« v državnem zboru je

prav hujskanje ljudi njeno glavno početje. Tu ne gre zgolj za zlorabe zgodovine oziroma hujskanje »partizanov proti domobrancev«. Če podrobno poslušamo »izvajanje« desnice v državnem zboru, gre za hujskanje vsega proti vsemu in vseh proti vsem: podeželja proti mestu, manj izobraženih proti bolj izobraženim, vernih proti neverujočim, manj premožnih proti bolj premožnim, podjetnikov proti javnim uslužbencem, gospodarstvenikov proti nevladnim organizacijam, pa hujskanje proti migrantom, proti istospolno usmerjenim, proti vsem drugačnim, le da prinaša delitve in s tem sovraštvo, ki ga ta stran vidi kot politično korist.

To počnejo ne glede na to, da je na zadnjih volitvah štiri petine prebivalstva dalo jasno vedeti, da tega noče več gledati. A zdaj to očitno počnejo prav zaradi izgube na volitvah, ker jim ni več ostalo drugega kot le še bolj podžigati njihove še preostale vernike.

Prav ta »najbolj poštena stranka«, ki v državnem zboru rada začne brezplodne zgodovinske razprave o »totalitarizmih«, je sama najbolj totalitarna parlamentarna stranka, saj želi imeti totalno oblast in nadzor nad vsem, čeprav je izgubila na volitvah. Na vsak način bi se rada oklepala oblasti in imela »totalno« oblast nad vsemi ljudmi ter odločala, kaj naj mislijo, kaj naj delajo in

kako naj se obnašajo. Prav pretekli dve leti smo gledali totalitarizem oblast, ki je želela imeti nadzor nad vsemi vidiki človeškega življenja in je za dosego tega cilja uporabljala tudi nasilje.

Ker je totalitarizem oznaka za oblast ali politični režim, bi lahko opisali, da smo pretekli dve leti imeli parlamentarni totalitarizem. A novi veter počasi obrača vse stvari na bolje in upajmo, da bomo zdaj lahko v državnem zboru vedno bolj poslušali razprave, namenjene prihodnosti ter boljšemu življenju in blaginji vseh. Vsekakor pa ne več nekakšnih zgodovinskih razprav, saj so za take razprave potrebni izobraženi strokovnjaki z ustreznim znanjem. V nasprotnem primeru gre za zlorabo znanosti v imenu ideologije, kar sta zelo rada počejala predvsem fašizem in nacizem, medtem ko je komunizem znanost podpiral in mu je bila temelj človeškega razvoja.

■ **OBLETNICA** Dan groze

V vasi Dane v Loški dolini

Leta 1942, 26. julija, so se italijanski vojaki med ofenzivo ustavili tudi v vasi Dane v Loški dolini. Vas leži pod hribom Devin in je zadnja vasica na zahodu Loške doline. Jugovzhodno stran doline obdaja masiv javorških gozdov, v katerih je takrat potekala italijansko-jugoslovanska meja.

Prebivalci Dan so se ukvarjali predvsem s kmetijstvom, velik del zaslužka, predvsem pogumnim mladim fantom, pa je zagotavljala preprodaja konj, ki so jih fantje na črno vodili čez državno mejo v Italijo. Vasica pod Devinom je imela gostilno in dve trgovini, čeprav je štela le nekaj nad trideset hiš.

Vas je bila politično razdeljena na pol in med prebivalci je bilo očitno občutiti vpliv klerikalcev in duhovščine. Zato je prišlo med prebivalci do dveh taborov in tudi do ovađstva, ki je privedlo do tragičnih krvavih dogodkov in prve ustrelitve talcev v Loški dolini, kar so storili italijanski okupatorji. Rimski vojaki so obkolili vas, zastražili štiri na seznamu zapisane hiše in začeli krvavo morijo.

Pri Jekopetu so aretirali Jožeta in sestro Ivanka, ki je bila po poklicu trgovka in je imela že svojo trgovnico. Pri Kotnih so vzeli Ančko in brata Ferdinanda. Pri Andretovih, ki so se pisali Šepec, pa so zajeli Janeza, Vinka in mačeho Angelo, ki je bila Černakova z Babne Police. Naj dodam še, da je bil Vinko Šepec mesarski pomočnik, njegov zajeti brat Janez pa oficir, poročnik kraljeve jugoslovanske vojske, ki je po kapitulaciji Jugoslavije prišel

domov in se pripravljal na odhod v partizane. Isto bi storil tudi Vinko, brata Mirko in Polde pa sta že bila v partizanskih odredih.

Na spodnji strani vasi, ob poti k Obrhu, kjer je nekoč stal mlin, pa so Italijani iskali aktivistko Malensko Angelo, mlado dekle, odlično pevko, ki pa se je skrivala v sosedovem skednju politično drugače obarvane družine. Ta je vedela za skrivališče, a je ni izdala. To je storil mladoletni sosed (ne Kandaretov), ki je z balkona večkrat opazoval premikanje Angele med skrivališčem in domom. Za podlo dejanje je od Italijanov prejel škatlico cigaret in vžigalic. O tem je pozneje pripovedoval svojemu sovaščanu.

Prvi načrt eksekutorjev natančno pred 80 leti je bil usmrtiti zajete talce pri vaški kapeli. Ker pa je bil ta kraj tik ob robu vasi, so se okupatorski vojaki premislili in odšli za vasjo mimo vrtov v peskokop pod Devinom.

Dogodka in kar je temu sledilo, se dobro spominjam. O tem sem pred leti napisal pesem Danske žrtve.

Tone Šepec

KOLUMNA

Jože Poglajen

Misterij cerkvenega davka

“**N**edoumljiva so pota Gospodova,” je navadno zadnji odgovor vrhov naše Katoliške cerkve na zanjo neprijetna vprašanja, kakršno je denimo vprašanje, koliko vernikov šteje njeno občestvo na Slovenskem. Na zadnjem popisu prebivalstva se je za katoličane, se pravi vernike Rimskokatoliške cerkve, izreklo 58 odstotkov prebivalcev Slovenije. Približno milijon dvesto tisoč. Po uradnih cerkvenih pa naj bi jih bilo več kot milijon in pol, toliko je namreč krščenih prebivalcev Slovenije. Toda vsi ti po krstu še zdaleč ne ostanejo zvesti Cerktvi. Škofje upad zanimanja za katoliško vero pripisuje oživljanju kulturnega boja, v katerem je Cerkev glavna tarča levičarjev. A vzroki so najbrž druge.

Na upadanje ugleda in zaupanja v RKC zagotovo vplivajo desničarjenje vrha cerkvene hierarhije, spolni škandali v vrstah duhovnikov, pa tudi precej nejasno financiranje njene sicer zelo razvejane strukture, ki šteje skoraj tisoč duhovnikov, pol toliko redovnic – samo v vojaškem vikariatu deluje 14 verskih uslužbencev – do različnih združenj, na primer več kot pet tisoč skavtov. Vse to se financira iz lastnih dejavnosti, na primer od prodaje lesa iz denacionaliziranih gozdov, zatem neobdavčenih donacij, nabirk in menda prostovoljnih darov vernikov – čeprav zanje obstajajo ceniki – za maše, krste, birme, pogrebe, poroke.

Našo RKC financira tudi država, čeprav vrh Cerktve to vedno znova zanika. Trdi, da država ne financira verske dejavnosti, da plačujejo vse predpisane (?) davke, denar, ki ga prejema iz državne in občinskih blagajn, pa da namenja splošno koristnim dejavnostim, kot so izobraževanje, vzgoja, pomoč socialno ogroženim, vzdrževanje kulturne dediščine in podobno. Z nastopom nove vlade so v javnost prišli tudi nekateri podatki o tem, kako je Janševa vlada dodatno financirala delovanje RKC pri nas. Tako je med drugim plačevala prispevke za socialno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje vsem uslužbencem RKC. Samo vladni urad za verske skupnosti Cerktvi vsako leto nakaže nekaj milijonov evrov, da oprostitev plačevanja nekaterih davkov niti ne omenjamo.

Vse to in zlasti še nepreglednost državnega financiranja Cerktve krepí prepričanje, da bi veljalo tudi pri nas uvesti cerkveni davek. Ker bi ga verniki posameznih cerkva plačevali za nji-

hovo delovanje, bi ga bilo morda primerneje poimenovati cerkveni prispevek. V Evropi takšen davek ni nobena posebnost. Poznajo ga sosedje Avstrijci, pa Nemci, uveden je tudi v Švici, na Danskem in Švedskem. Davek plačujejo vsi polnoletni državljani, ki so bili krščeni, izogniti se mu je mogoče le z uradnim izstopom iz Cerktve, ki pa tudi ni zastoj. Podlaga za odmero so prihodki vernika, višino (odstotek) pa določi vodstvo Cerktve. Navadno se letni davek giblje med 100 in 400 evri.

Tudi pri nas je bilo že nekaj pobud o uvedbi tega davka, ki bi prinesel več preglednosti v cerkvenih financah, a nobena ni bila uspešna, tudi ko so bile na oblasti liberalne stranke, ne. Tako je denimo minister za kulturo Prešiček (SD) v vladi Marjana Šarca predlog za uvedbo tega davka zavrnil z milo rečeno čudno obrazložitvijo, da naše ustavno načelo o ločenosti Cerktve in države (?) tega ne dopušča. In se pri tem skliceval na

sporazum z Vatikanom, čeprav v njem ni niti besede o financiranju Cerktve. Da uvedbi cerkvenega davka ostro nasprotujejo v vrhu slovenske RKC, ni treba posebej poudarjati. Med drugim se boji, da bi uvedba davka povzročila množično izstopanje iz

cerkvenega občestva, kar le deloma drži. Od skoraj 1,3 milijona odraslih krščenih državljanov jih kar nekaj ne hodi k cerkvenim obredom ali se kako drugače ne počutijo aktivne krščanske duše. Tudi nekatere raziskave v Evropi kažejo, da davek ni med prvimi na seznamu vzrokov za izstop iz RKC. V slovenski RKC na vprašanje o davku ponujajo pitijski odgovor, da položaja Cerktve v Sloveniji ni mogoče primerjati s položajem RKC na primer v Avstriji, saj tamkajšnje verske skupnosti za svojo dejavnost finančna sredstva pridobivajo naravnost od države.

Tudi zdajšnja vlada – kot je videti – za uvedbo cerkvenega davka ne kaže večjega zanimanja. Po svoje je to z njenega zornega kota tudi razumljivo, kajti najbrž ni politično modro zaostrovati odnosov tako z domačo Cerkvijo kakor tudi z Vatikanom. Toda pobudniki uvedbe cerkvenega davka, med katerimi so najbolj zavzeti volivci Gibanja Svododa, so na drugi strani jasni. Skrajno nepravilno je, pravijo, da smo vsi državljani Republike Slovenije dolžni podpirati RKC, kajti to je naloga njenih vernikov. Vprašanje torej je, ali bodo v Golobovi stranki (in SD) poslušali svoje volivce ali se bodo uklonili volji vrha naše Rimskokatoliške cerktve.

DOGODKI Osnovna šola Sostro

Športno-zgodovinski dan na Urhu

Krajevna organizacija ZB Zadvor - Sostro je v dogovoru z Osnovno šolo Sostro že pred leti uvedla organizacijo športnega dne z učnimi urami zgodovine narodnoosvobodilnega boja s poudarkom na bogati lokalni zgodovini.

Že dolga leta je v šolah učnih ur zgodovine druge svetovne vojne izjemno malo, o zgodovini narodnoosvobodilnega boja pa le nekaj informacij, ki pa so večinoma prepuščene zavzetosti učiteljev in njihovemu zgodovinskemu pogledu. Zato je še kako nujno, da smo se vključili v dodatno izobraževanje učencev zaključnih razredov Osnovne šole Sostro. Pred epidemijo covida smo učence sprejeli v Spominski hiši Podlipoglav, kjer so si lahko ogledali arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja in prisluhnili osebnim izkušnjam iz vojnega časa ter preživeli našim krajanom in vabljanim gostom, poznavalcem zgodovine.

13. junija smo po dveletni prekinitvi končno spet gostili devetošolce, tokrat na Spominskem območju Urh. Na prijeten sončen dan je od šole v Sostrem na Urh peš prišlo okoli 80 učencev devetih razredov v spremstvu petih učiteljev in se prepustilo naši predstavitvi zgodovine narodnoosvobodilnega boja. Pozdravila sem učence in jim predstavila program in prisotne predstavnike naše krajevne organizacije. Najprej sem opisala delo organizacije ZB in lokalne KO ZB Zadvor - Sostro ter glavne simbole ZB: partizanski boj, pomen upora, praporčake, rdečo zvezdo, parti-

Športno-zgodovinskega dneva na Urhu se je udeležilo 80 učencev in pet učiteljev.

zansko kulturo, vse vrednote narodnoosvobodilnega boja. Naš praporščak Franc Vrečar se je predstavil učencem in tudi poklonil smo se vsem mrtvim z minuto molka. Častni predsednik krajevne organizacije Jožef Martini je učencem predstavil zgodovinsko pomembne dogodke iz naših krajev od začetka upora na Pugledu in ustanovitve prve slovenske partizanske čete – Molniške čete, opisal je usode treh narodnih herojev, pa tudi vzrok za poimenovanje cest (Cesta II. grupe odredov, Cesta 13. julija). Opisal je naše spomenike v spomin na dogodke iz vojnega časa. Žal pa noben učenec ni vedel, da sta v avli njihove šole doprsna spomenika herojev Jožeta Moškriča in Toneta Trtnika.

Predsednica ZZB Ljubljana Moste - Polje Branka Kastelic je učence popeljala po žalostni zgodovini Urha, tako da so si ogledali spomenik žrtvam, spominske lipe in ob-

novljen muzej – Razstavo 41–45 v prostoru nekdanje mežnarije. Vso pripoved je obogatila z usodo svoje matere, žrtve urhovskih domobrancev, ki je sicer preživela mučenje, a mori zaporov oziroma taborišča se ni mogla izogniti.

Učence smo opozorili tudi na sto let od rojstva pesnika Karla Destovnika - Kajuha, na pomen njegovih pesmi in nasilno prezgodnjo smrt. Barbara Jozelj je občuteno recitala tri znane Kajuheve pesmi. Program je trajal skoraj dve uri, nato pa smo učence še pogostili in se zadržali ob prijetnem druženju, izmenjavi mnenj in obljubi, da srečanje ponovimo. Vsi smo občutili dobro energijo in veselje ob uspešni predstavitvi. Žal nam ni uspelo predstaviti še petja partizanskih pesmi, ki so del naše kulturne zgodovine. Za to pa bo čas prihodnjic.

Mija Marija Kocjančič
Foto: Branka Kastelic

UČNA URA ZGODOVINE Murska Sobota

Učenci in dijaki na pohodu po mestu

3. junija so domoljubne in veteranske organizacije v sodelovanju s Slovensko vojsko izvedle že drugi pohod učencev in dijakov murskosoboških šol ob spominskih obeležjih v mestu. Zanimive, v slovenskem merilu še vedno redke akcije so se v Murski Soboti udeležili po en razred učencev iz petih osnovnih in petih srednjih šol, skupaj okrog 250 mladih in njihovih pedagoških spremljevalcev.

Gre za zanimiv primer učnih ur domoljubja in obujanja zgodovinskega spomina. Pohod se je začel pred soboškim dijaškim domom, kjer je pred tremi desetletji deloval tudi štab slovenske Teritorialne obrambe. Na zgradbi doma je spominsko obeležje Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ), o kateri je spregovoril Ivan Smodiš, predsednik območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo (ZVVS). Pohodnike je nagovoril tudi predsednik ZVVS, upokojeni generalmajor Ladislav Lipič. V nadaljevanju so se pohodniki ustavili pred Policijsko postajo Murska Sobota, kjer je med osamosvojitvijo delovala Uprava za notranje zadeve. Obeležje na zgradbi in osamosvojitvene dogodke milice, današnje policije, je predstavil Drago Ribaš, predsednik Policijskega veteranskega društva Sever za Pomurje. Pohod skozi mesto se je nadaljeval do Trga zmage, kjer so Marjan Farič, predsednik Prekmurskega društva general Maister, Evgen Emri, predsednik občinske

Zveze združenj borcev NOB, in Štefan Flisar, podpredsednik območne organizacije ZVVS, spregovorili o treh spominskih obeležjih, posvečenih slovenskim zgodovinskim mejnikom (priključitvi Prekmurcev matičnemu narodu, osvoboditvi izpod nacistične okupacije in osamosvojitvi). V nadaljevanju pohoda je podpredsednik Uprave Šiftarjeve fundacije Marjan Šiftar nazorno predstavil preostala obeležja v Trubarjevem drevoredu v mestnem parku ob murskosoboškem gradu. V Kopališki ulici ob soboški vojašnici pa so pohodnikom predstavili spominsko obeležje sestreljenim zavezniškim pilotom iz julija 1944 in spominsko obeležje, posvečeno vojnemu dogajanju in osamosvojitveni vojni. Sklepni del je potekal v vojašnici Slovenske vojske, kjer so si udeleženci lahko ogledali dinamični prikaz pripadnikov naše vojske, tehniko in druga sredstva

rodovskega bataljona. Poskrbljeno je bilo tudi za vojaško malico in priboljške.

Dodajmo, da so za zavarovanje pohodnikov in njihovih poti skrbeli policisti na kolesih, med pohodniki pa so bili tudi pripadniki Slovenske vojske. Na vsaki točki so sodelujoči iz šol prispevali krajši program z domoljubnimi pevskimi ali recitacijskimi nastopi, kar je učnim uram domoljubja in obujanja zgodovinskega spomina dajalo poseben čar.

Šole so sodelovanje učencev in njihovih pedagoških delavcev prikazovale kot kulturni dan, želeli pa bi si, da se v učnih načrtih v prihodnje najde mesto tudi za domoljubno-zgodovinski dan. Opisani dogodek je namreč zelo nazoren primer za vsebine, ki tja spadajo.

Alojz Šteiner, foto: Melita Marič, Pomurec.com

KAJUHOVO LETO 2022 Prva ljubezen (7)

Karli in Marija

Vlado Vrbič

Šoštanj je bil v času Kajuhovega odraščanja med pomembnejšimi slovenskimi industrijskimi kraji, predvsem zaradi usnjarstva. Štel je približno poldrugi tisoč duš in seveda so se skoraj vsi prebivalci poznali med sabo, tudi Karli Destovnik in Marija Medvedova, saj sta bila skoraj istih let. Marija je bila leto in pol starejša o d Karlija.

Priložnosti za druženje je bilo veliko, mladina se je dobivala na

Karel Destovnik, Marija Medved in Vlado Weingerl

travniku za železniško postajo v mestnem parku, poleti na jezovih na reki Paki, dijaki so se z istim vlakom vozili v šole v Celje. Nekaj časa sta se skupaj vozila tudi Karli, ki je obiskoval nižjo in višjo gimnazijo, in Marija, ki je hodila na trgovsko srednjo šolo (trgovsko akademijo). Veliko mladih je bilo seveda vključenih v delo Sokola, predvsem v šoštanjsko amatersko gledališče, kjer sta bila Karli in Marija med najdejavnejšimi vse do začetka druge svetovne vojne.

Marija, ki so jo klicali tudi Mici ali Micka, Kajuh pa večinoma Mičica, je bila hči dokaj premožnega trgovca z lesom, imela pa je še starejšo sestro Justo in brata Maksa. Svojo ljubezen je pred strogim očetom skrivala, saj se je bala, da bi morala s Karlijem odnos prekiniti.

Kdaj sta mlada dva sploh postala par? Marija o tem ni nikoli natančno spregovorila, v knjigi Ivana Sivca *Moji edini, ki jo ljubim*, pa je zapisano, da začetek njune ljubezni sega v konec leta 1939, ko je naredil samomor Karlijev sošolec in prijatelj Franc Primc. Da je bilo to že dve leti prej, pa priča pismo, ki ga je 16. oktobra 1940 Karli Mariji pisal iz Maribora: »... In potem ona

očitanja, da te imam rad le iz usmiljenja in ti usmiljenja ne potrebuješ in tudi nočeš. Še nikoli v vseh treh letih ni bilo v moji ljubezni do Tebe niti trohice usmiljenja. Ljubil sem te blazno in te ljubim sedaj še bolj ...» Torej: njuna ljubezen se je očitno začela v letu 1937, kar pomeni, da Karli ni imel še niti petnajst let, Marija pa šestnajst. Torej niti ni čudna skrb za skrivanje odnosa pred očetom. Mama je sicer za par vedela, sestra Justi pa je bila Marijina zaveznica, saj je Karli Mariji pisal pisma na Justin naslov, kajti sestra je bila že poročena.

Karlijev in Marijin odnos je bil pravzaprav večplasten. V osnovi je seveda šlo za iskreno mladostno ljubezen, ki pa ni bila samo to. Bila sta tudi tovariša v gledališkem ustvarjanju, dijak in skojevec Karli je na Marijo prenašal svoje levičarske poglede in znanja, spoznaval jo je z literaturo. Marija je mlajšemu pesniku sledila, na njegovo željo se je učila ruščine, medtem ko je bil Karli na mariborski gimnaziji, je po njegovih navodilih organizirala delo v amaterski gledališki skupini. A Marija je bila na neki način tudi Karlijeva muza, ki ji je posvečal svoje socialno-ljubezensko-domovinske pesmi. Ker se je v trgovski šoli naučila strojepisa in je njena družina premogla pisalni stroj, je Karliju prepisovala pesmi. Tako je leta 1939 trinajst Karlijevih pesmi napisala v desetih izvodih, ki jih pesnik podaril desetim prijateljem. Na neki način je to prva Kajuhova pesniška zbirka.

V času njune ljubezni sta bila večino časa oba v Šoštanju. Za nekaj časa je bilo njuno druženje v domačem kraju prekinjeno v maju leta 1940, ko so Karlija izključili s celjske in se je vpisal na mariborsko gimnazijo, pa do začetka vojne. V tem času sta si veliko dopisovala. Ohranjenih je 43 njunih pisem in dopisnic. Iz pisanja ugotavljamo, da ljubezen verjetno ni bila več tako globoka in iskrena kakor nekoč, čeprav oba trdita nasprotno. Pisma so polna nežnosti, Karli Mariji pošilja svoje (njej posvečene) pesmi (»... Saj menda ne boš huda, če ti napišem pesem, ki je vzrasla iz neprestane misli nate: Dekle, dekle moje božaj me z rokami/ S prsti drobnimi mi pojdi preko lic/s prsti drobnimi mi pojdi preko lic/ in me vsaj za hip, za hip omami ...«).

Hkrati pa že v naslednjem pismu igra užaljeno veličino, ker Marija zamuja z odgovori, zameri ji, ker da ga nima dovolj rada. Seveda Marija ne ostaja dolžna in mu očita, da je z njo zaradi usmiljenja. In potem se spet opravičujeta drug drugemu in prisegata na večno ljubezen.

Nekje smo že omenili, da sta si Karli in sošolec Primc med poukom dopisovala na lističih. Na enem od njih je zapisano:

Karli: Ti, Pero, z Mičico sva se ločila.

Franc: Kdaj? Zakaj?

Karli: Včeraj, že nekaj dni se je tako čudno vedla, ko pa sem jo včeraj vprašal, kaj ji je, je rekla, da je zaljubljena. Zategadelj! ...

...

Franc: Oprosti, kako ti je zdaj?

Karli: Tako, jebeno ...

Karli (z brki!) in Marija

To je bilo zapisano nekje v jeseni leta 1939. Torej se je ljubezen med Marijo in Karlijem topila že kar nekaj časa.

Zadnje pismo je Karli Mariji iz Maribora napisal 29. marca 1941, torej tik pred začetkom vojne. Takrat se je tudi vrnil v Šoštanj, ob nemškem napadu za nekaj časa z nekaj tovariši odšel v Zasavje branit domovino, se poškodovan vrnil domov in bil pozneje tri tedne zaprt v gestapovskem zaporu v Šmartnem pri Slovenj Gradcu.

Marijo so po uspešni akciji šoštanjskih mladincev med racijo konec junija zaprli, a oče je imel dovolj vpliva, da so jo izpustili, vendar z obljubo, da ne sme ostati v Šoštanju. Tako jo je oče poslal šolo v Gradec. Pred odhodom sta se Karli in Marija videla zadnjič in tudi stikov potem nista imela več.

Marija je v Gradcu končala šolo in se kot računovodkinja zaposlila v Judenburgu. Ko je prišla februarja leta 1944 domov na dopust, je odšla v partizane, postala je partizanska učiteljica, a so jo Nemci zajeli in je v zaporu ostala do konca vojne. Kmalu po vojni se je poročila s Karlijevim in svojim predvojnim prijateljem Vladom Weingerlom ter živila in poučevala v Slovenj Gradcu.

REPORTAŽA Bolnišnica Zgornji Hrastnik

Živi spomin 103-letnega Stanka Kušljana

Partizanskega mitinga v Bazi 20 se je udeležil tudi Stanko Kušljan, najstarejši borec narodnoosvobodilnega boja na Dolenjskem. Je nosilec partizanske spomenice, ima medaljo za hrabrost in je prejemnik številnih drugih priznanj. V začetku leta 1942 se je pridružil Gorjanskemu bataljonu, nato je bil borec v Cankarjevi brigadi. Ko so 30. junija 1944 napadali Bosiljevo na Hrvaškem, je bil ranjen. Strel ustaša ga je ranil v prsi in odpeljali so ga na zdravljenje v Partizansko bolnišnico Zgornji Hrastnik, skrito sredi kočevskih gozdov, kamor so na treh vozovih prepeljali ranjene soborce. Ob prihodu v bližino bolnišnice so vsem ranjencem zavezali oči in jih pospremili do barak. Tovariš Stanko se še spomni borca s Primorskega, ki je med zavezovanjem oči začel jokati, saj je bil prepričan, da ga bodo ustrelili. Pomiril se je šele, ko so prišli do bolnišničnih barak.

Partizansko bolnišnico Zgornji Hrastnik so začeli graditi februarja 1943 v bližini Bukove gorice. Bila je prva bolnišnična postojanka v Kočevskem rogu. V njej se je zdravilo več kot 400 težkih ranjencev. Prve stavbe na tem mestu so bile zasilni baraki in pokrita kuhinja. Decembra 1943 je bolnišnica dobila upravnika. To je postal dr. Janez

Stanko Kušljan in Borut Likar

svobodilno gibanje na Slovenskem, saj je neprekinjeno delovala dobri dve leti. Leta 1999 je bila razglašena za kulturni spomenik državnega pomena.

V spremstvu Boruta Likarja, predsednika Pokrajinskega sveta ZB za vrednote NOB Dolenjske in Bele krajine, se je tovariš Stanko peš odpravil do bolnišnice. Spomin na preživetje časa in zdravljenje v bolnišnici Zgornji Hrastnik je v njem še vedno živ. Razveselil se je pogleda na posteljo, na kateri je ležal, in se spomnil imen tovarišev, s katerimi se je skupaj zdravil v baraki. Številni od njih niso preživeli. Njih 69 je pokopanih na pokopališču pri bolnišnici in med njimi je tudi

103-letni Stanko Kušljan se je peš odpravil do bolnišnice, kjer se je med vojno zdravil.

Milčinski - Peter in takrat se je začela bolnišnica širiti. Konec januarja 1944 so poleg obstoječih barak zgradili novo operacijsko barako, v kateri so uredili aseptično operacijsko sobo z operacijsko mizo in v njej izvajali najtežje operacije. Konec februarja 1944 je bila zgrajena še dodatna večja baraka za ranjence s septično operacijsko sobo, kjer so opravljali bakteriološke preiskave, občasno pa so jo uporabili tudi kot porodno sobo. Bolnišnica je pomenila velik uspeh za narodnoo-

Stankov sokrajan, Ivan Vinkšelj. V spomin na vse umrle, ki v tišini mogočnih kočevskih gozdov počivajo na tem pokopališču, sta Stanko Kušljan in Borut Likar položila venec in se poklonila spominu na vse tovarišice in tovariše, borke in borce, ki so umrli v Partizanski bolnišnici Zgornji Hrastnik ali padli med drugo svetovno vojno in dali svoje življenje za svobodo slovenskega naroda. Slava jim.

Darko Pucelj,
foto: Ladislav Zupančič

DOGODKI 79. obletnica epske bitke

Bili smo na Sutjeski

18. junija je bila na Tjentištu v BiH veličastna, sporočilna in nekoliko obvezujoča proslava v počastitev 79. obletnice epske bitke na Sutjeski. V maju in juniju 1943 je potekala peta sovražna ofenziva proti vrhovnemu štabu NOV z namenom uničenja partizanskega gibanja in vrhovnega poveljnika, takrat še ne maršala Tita.

Dokaj številna delegacija ZB za vrednote NOB Straža, okrepljena s

člani iz ZB Novo mesto, se je udeležila te spominske slovesnosti. V lepem in sončnem vremenu smo se zllili z večtisočglavo množico predstavnikov protifašistov in združenj borcev iz vse nekdanje skupne države. Naš prapor je bil magnet za skupinska fotografiranja.

Proslava je bila doveljna, dostojna in spoštljiva. Dva še živeča borca, udeleženca te krvave bitke, sta bila resnično ponosna nad vidnim

in do solz ganjena zaradi zanimanja udeležencev, zato sta z veseljem privolila v številna stiskanja rok in skupna fotografiranja. Delegacije

borčevskih združenj iz vse nekdanje Jugoslavije, med njimi tudi tri slovenske iz Primorske, so polagale vence in šopke cvetja.

Pevska društva so prepevala bojne pesmi, mi pa smo jim pritegnili. Posebno lepo je bilo sprejeto in združujoče partizansko kolo, ki so ga z roko pod roko plesali udeleženci od vsepovsod. Dogodek sta prevevala sporočilo in želja po bratstvu in razumevanju brez vojn in preprirov.

Sklenili smo, da je bil obisk uspešen in navdihujoč in da se bomo še kdaj vrnili, zlasti še prihodnje leto, ko bo 80. obletnica te herojske bitke, ki je veličastno upodobljena tudi v filmu Sutjeska iz leta 1973.

Branko Đukić

■ NAŠ POGOVOR

Lenart Žavbi

politik, diplomirani politolog, poslanec Državnega zbora Republike Slovenije, član stranke Gibanje Svoboda

»Mladi so imeli celo svoj praznik«

Z Lenartom Žavbijem, najmlajšim poslancem devetega sklica Državnega zbora Republike Slovenije, rodil se je 25. septembra 1999, smo se pogovarjali predvsem o mladih, predmetu zgodovina v času šolanja (diplomiral je na Fakulteti za družbene vede) in njegovi vlogi izvoljenega predstavnika ljudstva.

Rodili ste se skoraj desetletje po rojstvu samostojne slovenske države. Kdo je hitreje odrasčal, vi ali država Slovenija?

»Bojim se, da Slovenija v tem času ni odrasčala, kvečjemu nasprotno. Sploh v obdobju po letu 2004, po vstopu v EU, je država ostala brez nacionalnih projektov. Namesto razcveta in razvojne naravnosti smo soočeni z regresijo vseh družbenih podsistemov. Na eni strani to poteka z razgradnjo osrednjega družbenega tkiva, kot na primer z zanikanjem zgodovinskih dejstev, predruženjem kulture, na drugi strani pa z razbijanjem gospodarskega sistema s prodajo vseh lastnih uspešnih produktov tujcem.«

Kako vam je bila v času šolanja predstavljena zgodovina Slovenije, njenega samoosvajanja? Kako so vam predstavili Slovenijo oziroma Slovence v času druge svetovne vojne? Kaj ste lahko v učbenikih prebrali o pomenu narodnoosvobodilnega boja in partizanstva? Kaj so vam povedali učitelji? Nič ali premalo?

»Med svojim šolanjem sem občutil dve različni plati poučevanja slovenske moderne zgodovine. V osnovni šoli smo slovenski zgodovini v 20. stoletju posvetili ustrezno količino časa in pozornosti. Na eni strani je bila učiteljica glede obravnavane snovi izrazito jasna in objektivna, na drugi strani pa je bila tudi učen-

cem dovoljena popolna svoboda pri obravnavi snovi. V srednji šoli pa je bila moja izkušnja popolnoma nasprotna. Zaradi zgoščene vsebine pri predmetu zgodovina moderne slovenske zgodovine sploh nismo obravnavali, ampak smo se ustavili globoko v devetnajstem stoletju. Tu vidim – poleg predavanja zgodovinskih laži, ki so ga ponekod doživljali moji sovrstniki – osrednjo težavo poučevanja zgodovine. V kurikulumih se slovenski otroci učijo o vseh možnih dosežkih tujcev in manj pomembnih zgodovinskih dogodkih – dvajseto stoletje pa ostaja neobravnavano.«

Kakšne dopolnitve in spremembe bi danes kot poslanec in politik predlagali v zgodovinskih učbenikih?

»Med svojim šolanjem sem občutil dve različni plati poučevanja slovenske moderne zgodovine. V osnovni šoli smo slovenski zgodovini v 20. stoletju posvetili ustrezno količino časa in pozornosti.«

»Predvsem se morajo tematike v učbenikih skrbno, sploh v točkah, kjer so učenke in učenci pretirano podvrženi učenju faktografskih podatkov. To pomeni, da morajo določeni deli daljnosežne zgodovine biti bolj zgoščeni. Obstaja pa vsekakor tudi razmislek, ali bi bilo morda smotno predmet zgodovine razdeliti na starejšo in modernejšo zgodovino, kar pa bi sicer verjetno zahtevalo manj predavanj ur na kakem drugem področju.«

Domoljubje – kako naj bi potekalo izobraževanje na tem področju?

»Če izhajam iz prejšnjega odgovora: že z večjim poudarkom na novejšo zgodovino, ko so se dogajali ključni trenutki za konstitucijo naroda, bi se ustvarjala večja stopnja domoljubja. Ključen pa je tudi način podajanja podatkov. Pri oblikovanju domoljubja in patriotizma se moramo bolj osredotočiti na interaktivno podajanje informacij namesto klasičnih ex cathedra poučevanj. To v praksi pomeni: več muzejskih obiskov, več proučevanja na terenu in podajanje informacij več različnih govorcev.«

Lenart Žavbi s partnerko Teso Julijo Zver na proslavi ob letošnjem dnevu državnosti (Foto: osebni arhiv)

Kako si kot predstavnik mlade generacije predstavljate medgeneracijsko sodelovanje? Kakšen konkreten projekt?

»Medgeneracijsko sodelovanje ne sme biti omejeno na posamezni projekt ali delo. To je koncept, po katerem je celotna družba utemeljena na medgeneracijskem sobivanju. To pomeni, da si različne generacijske skupine učinkovito pomagamo tam, kjer je druga skupina šibkejša. Da bi do tega prišlo, moramo predvsem na novo premisliti vlogi mlajših in starejših. To smo v prejšnji državi razumeli bolje kakor

Mladi so imeli celo svoj praznik, dan mladosti.

danes. Starejše smo spoštovali, bili so simbol boja v preteklosti. Mladi so imeli celo svoj praznik, dan mladosti. V mlade je družba kot celota polagala upanje. Dandanes sta obe skupini v družbi večkrat ponižani. Prvi korak do medgeneracijskega sodelovanja je predvsem, da poskušamo drug drugega razumeti.«

Kako vidite sebe v vlogi izvoljenega predstavnika ljudstva?

»Prvi moj moto je, da vsak dan, ko nimam dela v državnem zboru, preživim na terenu, med ljudmi. Verjamem, da lahko samo med ljudmi ustrezno slišimo in obravnavamo stvarna vprašanja. Drugi moj moto pa je, da sem vsak dan kar najbolj požrtvovalen, vsako minuto se poskušam osredotočiti na delo in biti popolnoma odziven na vse dražljaje iz okolja.«

M. M.

■ AKTUALNO Na zahodu nič (zares) novega (1)

Odnos med Italijo in tamkajšnjo slovensko skupnostjo

Jernej Šček

Javno razmišljati o tem, kar ostaja od tržaškega vprašanja, pomeni tvegati hojo po jajcih: kamor koli stopiš, je možen zdrs v retoriko, politizacijo, nezgodovinskost. V tem kratkem prispevku bom poskušal orisati nekaj vidikov v odnosih med italijansko državo in tamkajšnjo slovensko narodno skupnostjo, še zlasti v luči odprtih vprašanj iz medvojne obdobja in italijanske zasedbe Julijske krajine.

V svojem govoru na letošnji osrednji proslavi Slovencev v Italiji sem ponudil anamnezo, ki pove vse in nič: na zahodu slovenstva ni bilo nikdar boljše in nikdar slabše obnem. Meddržavni odnosi na relaciji Ljubljana–Rim so deklarirano na vrhuncu: s stiskom rok v dveh Bazovicah in prelastnjenjem Narodnega doma nam je vsaj uspelo presvetliti senco, pritegniti pozornost osrednjeslovenske javnosti, ki zdaj ne more, da ne bi vedela. Na nedavno smrt pisateljskega rojaka Borisa Pahorja se je matica dostojno odzvala, pa tudi Italija z odmevnimi državnimi prispevki. Bojkot desničarke Angele Brandi, ki se spominske seje občinskega sveta ni udeležila, češ da je Pahor zanikoval fojbe, je očitno izjema, ki potrjuje, da se počasi le zdravimo. Še en dokaz, da gre pri tej zadevi vselej razlikovati med državno in lokalno ravnanje: Trst je šovinističen, ker drugače ne more biti – brez junakov ga ne bi priključili niti italijanizirali. V pospešku je kulturno in duhovno hiranje skupnosti, ki bo v prihodnjih 15 letih odigrala odločilno partijo: ostati slovenska po kulturi ali le po imenu. A pustimo tokrat ob strani notranjo kulturno politiko.

Ni samoumevno, da italijanski levičar v Trstu polaga Slovincem rdečo preprogo, kakor tudi ne, da Republika Slovenija brezpogojno podpira zamejske Slovence. Vedno se je treba vprašati, kaj se komu politično izplača. Če je jasno, da ima zdmsko vprašanje desni predznak, je – onkraj odlično opravljenega dela prejšnje ministrice Helene Jaklitsch, kateri gre hvaležnost z vseh strani neba – treba priznati, da narodno vprašanje ni prednostna in često niti postranska tema levice. Da ne omenjam Levice, stranke namreč, za katero je zavestno in ponosno španska vas, kot je priznal Luka Mesec, častni gost SKGZ na 30. obletnico samostojnosti, pokroviteljsko rekoč, da nas premalo pozna, a je odprt za predloge. Vsaj tako prebrisan bi lahko bil, da bi za gostovanje »na tujem« v pričakovanju predvidljivega vprašanja – kateri je vaš politični program za enotni slovenski kulturni prostor? – pripravil krajši odgovor. Slovenska skupnost v Italiji se večinsko prepoznava v levosredinskem ozvezdju, ker ne more biti drugače: zgodovinski fašizem in premešetani drobci, ki ga danes predstavljajo, je bil pri nas videti in je deloval po definiciji protislovensko. Toda naivno bi bilo misliti, da je levica imuna proti raznarodovanju. Ne pozabimo na nepovratno kulturno škodo, ki jo pri nas požanje informbirojevski razkol, pri katerem so vidaljevski »idealisti« v

imenu internacionalizma zavestno odklanjali slovenstvo. Raje v italijansko šolo kakor v slovensko z »belčkom« za katedrom. Danes pa se čudimo, kam je izpuhtelo vseh 57.000 na zadnjem avstrijskem ljudskem štetju leta 1910 izrečenih Slovencev. Vsak zrel levičar, ki vsaj količkej pozna narodni predznak primorskega medvojne protifašizma, bo prisiljen priznati, da je to bila napaka. Ravno nasprotno, naša izkušnja dokazuje, da ni vsako domoljubje nujno nacionalistično. Kot bi rekel pokojni Pahor, ne mešajmo nacionalizma z ljubeznijo do domovine. Kot skupnost nas je rešil nadstrankarski predznak protifašizma – te razkolniške napake si tudi danes ne smemo privoščiti. Da sklenem, ni nemogoče, da se je z lansko stoto obletnico požiga Narodnega doma, s poudarkom na zaveznikovanih SDS s »šohtarsko« desnico, kdo želel okoriščati za protijanševske interese, kakor tudi, da smo zamejci, tudi dobri del katoliške stvarnosti, ki ji pripadam, v očeh slovenske desnice spotakljivi levičarji. Volilno nezanimivi, potencialno škodljivi.

Še pred desetimi leti je kazalo bolje. V žepu Poročilo mešane zgodovinsko-kulturne komisije, misleč, da je pripravljeno za takojšnjo uporabo vseh soudeležencev, za pravno sobivanje, ki bi temeljilo na znanju, ne na pozabi; dosegli smo zašči-

■ Raje v italijansko šolo kakor v slovensko z »belčkom« za katedrom.

tni zakon 38/2001, poevropenje Slovenije in padec schengenskih meja, leta 2010 srečanje treh predsednikov ob 90. obletnici požiga Narodnega doma. Če sprejmemo uspešno rešeno zadevo lastništva, pa dejstva kažejo, da smo danes preprosto bolj odčarani, streznjeni in prav malo manj oddaljeni vsakebi. Nič ne gre gladko, nič lažje ni, nič samodejno in samoumevno, vsako malenkost si je treba izboriti – kakor poprej. Dvojezičnost ostaja vrednota le za nekatere, za manjšino v manjšini, ščepec italijanske večine in drobiž Slovencev iz Slovenije. Koliko »vas« komaj čaka, da pridete »v tujino«! Kje ste pa bili? V Sistiani, Udineju in Muggi. Da v Sežani in Komnu – nedvojezičnih občinah – razstavljate dvojezične proticovidne ukrepe, reklamne panoje, gostilniške menije kar tako, iz praktičnih razlogov, mi pa se »čez hrib« borimo z mlino na veter. Si predstavljate, da bi v Trstu civilno iniciativo za postavitev dvojezičnih tabel, uveljavljanje slovenščine v javni šoli in upravi, oglobitev trgovca, ki v izloži ne obeša dvojezičnega oglasa za zaposlovanje, umislili in uresničili Italijani? Obrnimo medaljo: v slovenski Istri stare beneške toponime postavljajo Slovenci. Uporavičeno, da ne bo pomote – toda po čigavi zaslugi in komu na čast? Da bi Slovenec iz Slovenije kdaj pritisnil v prid Slovencev čez mejo, ne bi škodilo – ne nam ne vam.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)

Lenart Žavbi, poslanec v Državnem zboru (Foto: Državni zbor RS)

GEOPEDIJA Spomenik Veličkovi četi na Čreti

»Prihranite si vsak po en naboj!«

V začetku novembra 1942 je Savinjski bataljon taboril na planini Krašici blizu Črete. V dolino je pobegnil ujeti verman po imenu Tiger. Svojo izdajalsko nalogo je tako hitro opravil, da je bil bataljon obkoljen, še preden se mu je uspelo umakniti na Menino planino. Komandir čete Lojze Hafner - Veličko je dobil nalogo, naj krije umik bataljona in da brez povelja ne sme zapustiti položajev. Veličko kriči: »Prihranite si vsak po en naboj!«

»Jurišajmo!« pravijo borci, ko vidijo, kakšen je položaj. Toda Veličko še vedno noče o tem nič slišati. »Brez povelja ni umika!« Nenadoma utihne njihov mitraljez. Zmanjkalo je municije. Tudi strel iz pušk so vedno redkejši. Nemci in vermani dobro vedo, kaj to pomeni. Še tisti, ki so se do zdaj plazili po trebuhu, so se dvignili in se režeč kot pošasti bližali partizanom. Ve-

Spominski kamen pogumnemu mitraljezcu

ličko zavpije borcem: »Reši se, kdor se more!«

Prepozno je. Na dvajset borcev se usuje trikrat več sovražnikov. Začne se krvav ples: boj in pretep na nož, s puškinimi kopiti, s pestmi in tudi z zobmi. Na vsakega borca se spravi po več sovražnikov. Hočejo jih spr-

Spomenik Veličkovi četi (slike hrani Muzej novejšje zgodovine Celje)

viti na tla in dobiti čim več živih v svoje roke. Borutin še vidi, kako je skupina Nemcev vrgla po tleh Marto, osemnajstletno dekle, pogumno borko v četi, a zdaj ji ni več pomoči. S poslednjimi silami se Borutin otrese Nemcev in požene skozi obroč. Rešen. Tudi Veličko si utre pot skozi ogenj. Nad kurirja Franca Godlerja - Bliska se spravijo trije Nemci. Med ruvanjem vidi, kako vežejo Čata, mladega pogumnega fanta iz Liboj. Blisk se z enim od Nemcev puli za puško, izdere mu jo in z bajonetom zažene sovražniku v trebuh. Nemci za bežecimi ne streljajo, ker bi lahko zadeli svoje.

Iz čete se je rešilo samo sedem borcev. Pet ujetih partizanov so z vrvjo zvezali okrog vratu. Za ujetnike je bil to začetek strahotnega mu-

Zasramovana borca Veličkove čete

čenja, ki so ga morali prestajati vse do ustrelnitve. Če jim ne bi zmanjkalo streliva ali če bi bilo povelje za umik izdano prej, jih Nemci gotovo ne bi dobili v svojo pest. Nemški oddelki so še dolgo preiskovali območje boja. Kolikor so našli ranjenec, so jih na mestu pobili.

Spomenik Veličkovi četi stoji na križišču cest na Krašici planini. 500 metrov stran proti jugovzhodu pa je pri kmetiji Planinc nad Sv. Joštom spominsko znamenje mitraljezcu, ki je do zadnjega naboja kril umik Veličkove čete iz obroča. Spomenik (potreben obnove) simbolično prikazuje nemški obroč okrog bataljona, zapis pa govori o junaštvu borcev, sinov ljudstva, ki so ga v Berlinu zapisali pogubi.

Stane Gradišnik

TRAGIČNA USODA Jože Sterle iz Dan pri Starem trgu

Umrli na poti iz taborišča, a ni žrtev vojnega nasilja

Kot mnogo drugih tragičnih usod med drugo svetovno vojno je težka usoda doletela tudi družino Jožeta Sterleta iz Dan pri Starem trgu. Njegov oče Jožef Sterle je kot številni drugi zavedni notranjski fanti odšel v partizane, doma pa pustil ženo in dva majhna otroka.

Med veliko nemško ofenzivo po kapitulaciji Italije so Jožeta Sterleta 1. novembra 1943 v bližini doma ujeli Nemci. Odpeljali so ga v delovno taborišče pri Dresdnu, kjer je februarja 1945 videl tudi pošastno bombardiranje mesta. Njegovo taborišče so ob koncu vojne osvobodili pripadniki Rdeče armade, Jožefa Sterleta in druge osvobojene taboriščnike pa je čakala še dolga pot domov. Najprej so jih poslali na Češko, kjer so jih zadrževali v zbirnih oporiščih za repatriacijo, nato pa so več mesecev končno lahko odšli domov preko Vojvodine. Ko je Jožef prišel do Subotice, je zaradi načetega zdravja med težkim delom v taborišču hudo zbolel. Odpeljali so ga v bolnišnico v Subotici, kjer je 18. februarja 1946 umrl. Da bi bila nesreča še hujša, so vmes 15. maja 1945 nove oblasti zaprle njegovo ženo, češ da je izdala nekega partizana. Obsojena je bila na tri leta

Jožef Sterle z ženo in sinom

zapora in po dveh letih izpuščena, pozneje pa oproščena vseh obtožb. Majhna otroka sta morala živeti pri sorodnikih, zaradi vojne pa sta vedno izgubila očeta.

Čeprav se je oče Jožef boril kot partizan in je umrl med vračanjem

iz taborišča na svoj dom, njegova otroka nikoli nista dobila in ne moreta dobiti statusa in pravic žrtve vojnega nasilja. Najprej je zahtevo Jožeta Sterleta za priznanje statusa žrtve vojnega nasilja 10. maja 2010 zavrnila Upravna enota Cerknica, nato pa 17. avgusta 2010 še ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Kot razlog je bilo navedeno, da so po Zakonu o žrtvah vojnega nasilja do statusa in pravic žrtve vojnega nasilja lahko upravičeni le svojci tistih, ki so umrli do 31. decembra 1945. Tako sta otroka zaradi suhoparnega branja zakona ostala brez pravic in zadoščenja, čeprav je bil njun oče žrtev vojne in je umrl zato, ker se je kot partizan boril za svojo domovino. Medtem pa so lahko za žrtve vojnega nasilja lahko priznani vsi, ki so skupaj z okupatorjem borili proti lastnemu narodu, če je le bila njihova smrt v časovnih okvirih Zakona o žrtvah vojnega nasilja. Če se že veliko govori o popravilu vojnih krivic, bi morali popraviti tudi to, da otroci za posledicami vojne umrlih partizanov ne morejo dobiti pravic žrtv vojnega nasilja, ker so po zakonih »prepozno« umrli.

M. P.

KOMENTAR

France Križanič

O vlaganju v zelene tehnologije

Slovenija je v letih od 2014 do 2019 povečevala končno porabo električne energije povprečno po 1,9 odstotka letno. Če upoštevamo, da polovico energije iz Nuklearne elektrarne Krško pripada Hrvaški, smo v letu 2019 s proizvodnjo pokrivali 91 odstotkov porabe (Statistični urad Republike Slovenije, 2022). V desetih letih se bo ta delež, če ne bo naložb v nove elektrarne, znižal na 75 odstotkov. Pri takšni odvisnosti pa je pričakovati občasne »električne mrke«.

Pred spopadom v Ukrajini je kazalo, da lahko Slovenija manjkajoče zmogljivosti nadomesti s postavitvijo plinsko-parnih elektrarn, danes pa ostajajo na voljo le še nova jedrska elektrarna, različne kombinacije pridobivanja električne energije iz zelenih tehnologij (izkoriščanje biomase, vodne, sončne, vetrne in geotermalne energije), morda pa tudi proizvodnja električne energije v termoelektrarnah z zajemanjem in skladiščenjem dimnih plinov ter njihovo postopno izrabo v kmetijstvu.

Jedrsko elektrarno s tisoč megavati moči lahko za naložbo do pet milijard evrov in nato na trgu konkurenčno ceno električne energije postavi izvajalec, ki je zgradil že vsaj pet enakih elektrarn. Obenem mora imeti pravico, da si izbere podizvajalce, ki jim zaupa, torej brez določbe domačega deleža pri izvedbi del. Dovoljenja za gradnjo morajo biti dodeljena pred njenim začetkom in regulacija se pozneje ne sme spreminjati. Izvajalec mora privoliti v povračilo svojih stroškov iz donosov elektrarne v celotni dobi njenega delovanja (Bugeza et al., 2018, Zagotavljanje zanesljivosti sektorja proizvodnje električne energije v Sloveniji do leta 2060).

Za financiranje in spodbujanje vlaganja v obnovljive vire energije ter učinkovito rabo energije bo treba razširiti dejavnost Eko sklada, Slovenskega okoljskega javnega sklada. Glede na to, da vlaganja v proizvodnjo električne energije in varčevanje z njo pa tudi vlaganja v izboljšanje elektroenergetskega omrežja omogočajo donose, je smiselno državna sredstva uporabiti tako, da se pritegne zasebne vlagatelje, na primer s subvencioniranjem obrestne mere. Sam brezobrestni kredit pa lastnik nove elektrarne na obnovljive vire, energetsko saniranega objekta ali pa izboljšane distribucijskega omrežja vrne v obdobju naslednjih deset do dvajset let (odvisno od donosov). Kredit bi moral biti zavarovan z vrednostjo nove naprave oziroma saniranega objekta ali omrežja, pa tudi z dohodki, ki bodo v zvezi z izvedeno naložbo nastali.

Naložbe v obnovljive vire energije ter v njeno učinkovito rabo bodo vplivale na gospodarsko dejavnost. Učinek se bo širil na dobavitelje izvajalcev, njihove dobavitelje in tako naprej. Tako povečan dohodek bo vodil v rast tako imenovane izvedene osebne in investicijske porabe ter povečeval javnofinančne prihodke z učinkom, ki državnemu proračunu v celoti nadomesti stroške pri financiranju obresti ob 4-odstotni obrestni meri (Križanič et al., 2022, Predlog

za oblikovanje Sklada za urbanizacijo). Ocenjena temelji na vlaganjih, ki se izvajajo z gradbenimi deli.

Razvojna politika lahko vpliva na vlaganja v zelene tehnologije (obnovljivi viri energije ter izboljšanje učinkovitosti njene rabe):

- z regulacijo; na primer predpisane kakovosti stavb z vidika energetske učinkovitosti in opremljenosti s toplotnimi črpalkami, ogrevalnimi napravami na biomaso in sončnimi elektrarnami;

- z davčnimi olajšavami na naložbe v izboljšanje stavb za povečanje učinkovite rabe energije ter za naložbe v obnovljive vire energije oziroma njene shranjevalnike;

- s subvencijami zasebnemu sektorju pri vlaganjih v obnovljive vire energije oziroma shranjevalnike tako proizvedene energije;

- s subvencijami lastnikom stavb za povečanje njihove energetske učinkovitosti;

- pa tudi z javnimi vlaganji v infrastrukturo omrežje, polnilnice za transportna sredstva ter v ustanavljanje oziroma dokapitalizacijo energetskih podjetij – velikih proizvajalcev električne energije iz obnovljivih virov na območjih z ugodnim sončnim sevanjem, ugodnimi vetrovnimi ali hidrološkimi razmerami.

Pri vodenju politike spodbujanja uvajanja zelenih tehnologij moramo upoštevati omejen učinek ekoloških taks na prilagajanje prebivalstva in gospodarstva. Če ni na voljo ustreznih tehnologij, vodi povečanje teh taks, na primer višja cena bencina ali dizelskega goriva ter višja cena zemeljskega plina in električne energije, povezana s taksami za CO₂, pretežno v povečanje cen teh dobrin (Križanič, et al. 2019, Vpliv ekoloških davkov na izpuste odpadkov in izpustov CO₂ v izbrani skupini držav članic EU). Dvig različnih davkov na onesnaževanje okolja (na čelu s taksami za CO₂) v razmerah, ko ni razvitih tehnologij, s katerimi bi se porabniki tem davkom prilagodili, lahko imamo za tipičen neoliberalni ukrep (z naivnimi pričakovanji o delovanju trga), izvedljiv v medijsko podprti psihozi šoka ter s končnim učinkom na poslabšan položaj potrošnikov in zaposlenih.

REPORTAŽA Normandija

78 let od »dneva D«

Letos smo se odločili, da obiščemo Normandijo in gremo po poteh druge svetovne vojne. Normandijska obala je danes lepa in spokojna. Na plažah, kjer so bile nekoč postavljene mine in ovire, zdaj z velikim veseljem jezdijo konje. Nacističnega betona je sicer še vedno veliko in smo si ga seveda ogledali, a namen našega obiska ni bil v bunkerjih in tehnikah. Bistveni so ljudje, ki so se tu borili proti okupatorju. Njim smo prišli izkazati spoštovanje.

Če se znajdeš na teh koncih, je težko iti mimo ameriškega pokopališča (Normandy American Cemetery) nad obalo Omaha pri Colleville-sur-Meru. To pokopališče je prikazano na začetku filma Reševanje vojaka Ryana in je tudi

Normandijsko ameriško pokopališče nad obalo Omaha pri Colleville-sur-Meru

najbolj obiskano ameriško vojaško pokopališče zunaj ZDA z okoli milijon obiskovalci vsako leto. Na njem je pokopanih 9.386 ameriških vojakov, ki so padli v bojih za Normandijo, od tega je 307 vojakov neznanih. A tu ne gre za celotno število padlih v teh bojih, saj so na pokopališču ostali pokopani samo tisti, ki so jih sorodniki želeli imeti pokopane tu, druge pa so prepeljali v ZDA in jih tam pokopali. Posebno obeležje z vsemi imeni ima tudi 1557 vojakov, ki so v tej bitki izginili neznano kam. Pokopališče upravljajo Američani, saj je hvaležna Francija prepustila ZDA ozemlje v trajno uporabo. Obiskali smo tudi muzej v okviru tega kompleksa. V mislih mi je ostal citat ameriškega vojaka, ki je vkorakal v osvobodjeni Pariz, a je dejal, da so bili tako izmозgani, da se niso zavedali, da sodelujejo v enem od najbolj pozitivnih do-

godkov v svojem življenju. Na pokopališču je bila sicer precejšnja gneča, predvsem Američanov, ker je bil naš obisk konec maja, konec maja pa imajo v ZDA dan spomina, ko se spominjajo vseh, ki so umrli v ameriških oboroženih silah. Spomin ostaja živ.

Zaradi Omahe, ki je bila najbolj krvava obala, pa se po drugi strani rado pozablja na vse druge zaveznike, ki so sodelovali v teh bojih. Pod okriljem britanskega poveljstva so se namreč borili državljani iz več kot 30 držav. Od lani dalje pa je spomin na te borbe lažji, saj so Britanci le dokončali skupno spominsko obeležje, na katerem so zapisana imena 22.442 vojakov, ki so umrli v bojih za Normandijo. Spominsko obeležje se imenuje Britanski normandijski spomenik in stoji pri vasi Ver-sur-Mer nad obalo Gold. Tu gneče ni bilo, verjetno tudi zato ne, ker je lokacija še dokaj

nova. Je pa zelo razgledna in impozantna. Impresivna pa je tudi cena gradnje tega spomenika, saj se je ustavila pri 38 milijonih evrov.

Zanimivo je, kako so ta denar zbrali. Kakšno tretjino so prispevala združenja veteranov in zasebni donatorji, dve tretjini pa britanska država, ki je denar pobrala od denarnih kazni bankam, ki so manipulirale z medbančno obrestno mero libor. Se pravi, da so spomenik in 4000 ton kamnja, potrebnega za njegovo gradnjo, v glavnem financirali goljufivi bankirji. Je to morda primer dobre prakse?

prevzeli oblast v neki državi. Partizanska pesem Naglo puške smo zgrabili se sicer optimistično končuje s kitico: »Kmalu več ne bo fašistov, nov pravičen svet bo vstal, nad slovensko domovino, svobode prapor bo vihral.« Preverimo, kako se je vsebina te kitice z leti postarala. Ali je svet pravičen? Ni. Ali nad slovensko domovino vihra svobode prapor? Recimo, da je tako. Zdaj nad Slovenijo res plapolata Svobode prapor. Pa fašisti, ki naj jih kmalu ne bi bilo več? Glede na razmah neofašističnih gibanj denimo v ZDA, v Rusiji in v Sloveniji moramo žal

Izkrncanje v Normandiji pred 78 leti je bilo veliko dejanje. A da je do njega prišlo, se je prej moralo zgoditi nekaj drugega, nekaj zlega. To zlo ima letos okroglo obletnico. Pred 100 leti, 29. oktobra 1922, so fašisti s pohodom na Rim prvič prevzeli oblast v neki državi.

Britanski normandijski spomenik pri vasi Ver-sur-Mer nad obalo Gold

Izkrncanje v Normandiji pred 78 leti je bilo veliko dejanje. A da je do njega prišlo, se je prej moralo zgoditi nekaj drugega, nekaj zlega. To zlo ima letos okroglo obletnico. Pred 100 leti, 29. oktobra 1922, so fašisti s pohodom na Rim prvič

odgovoriti nikalno. Fašizem se normalizira. Boj očitno še ni končan. Če pa boj še ni končan, je na mestu vprašanje, ali bomo morali »dan D« kdaj ponoviti.

Sašo Miklič

DOGODKI 77. obletnica osvoboditve

V Buchenwaldu in Dori trpelo 1471 Slovencev

Predstavniki Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije in Taboriščnega odbora Buchenwald - Dora so se sredi aprila udeležili spominskih prireditve ob 77. obletnici osvoboditve nacističnih koncentracijskih taborišč Buchenwald in Dora ter njihovih podružnic v Erlichu, Ohrdrufu in Nordhausnu.

Največji proslavi, ki se ju je udeležilo po nekaj sto ljudi z vsega sveta, izjemno veliko pa je bilo tudi mladih Nemcev, sta bili v Buchenwaldu in Dori, kjer je bilo med drugo svetovno vojno več kot 3900 Jugoslovancev, med njimi največ Slovencev, Hrvatov, Srbov in Črnogorcev. Od 1471 Slovencev, največ jih je prišlo v taborišče na hrib Ettersberg nad Weimarjem, od tam pa v podružnice, po kapitulaciji Italije preko Flossenburga, je kar 700 mož in fantov končalo v krematorijskih pečeh.

Šestčlanska slovenska delegacija je 10. aprila položila venec v spominskem parku pri jugoslovanskem spomeniku, kjer so izpeljali tudi krajši recital s pesmimi Mace Jogan (Jani Alič), Karla Destovnika - Kajuha (Vesna Jerbič) in Lojzeta Krakarja, tudi taboriščnika v Buchenwaldu (Janez Maršič), v spomin umrlim, obenem pa so počastili 100. obletnico Kajuhovega rojstva. Ni manjkal taboriščni prapor Taboriščnega odbora Buchenwald - Dora s peterokrako na vrhu. Naj spomnimo, da je šlo skozi taborišče Buchenwald

Delegacija ZZB NOB Slovenije pri jugoslovanskem spomeniku v spominskem parku na hribu Ettersberg nad Weimarjem. Foto: Jurij Gruden

od julija 1937 do aprila 1945 več kot 250.000 jetnikov, da jih je umrlo 56.000, preživelo pa le 21.000. Taboriščniki so Buchenwald osvobodili sami in ga skupaj z zajetimi esesovci predali ameriškim enotam. Pomembno vlogo pri tem so imeli tudi jugoslovanski taboriščniki.

Na osrednji slovesnosti na zbirnem mestu v nekdanjem taborišču, kjer ura na stolpu kaže čas osvoboditve, na železnih vratih pa spominja in opominja grozeč napis Jedem das Seine (Vsakemu svoje), je pri spominski plošči z imeni vseh držav, katerih taboriščniki so bili v Buchenwaldu, venec položila tudi namestnica slovenskega veleposlanika v Berlinu Jelka Travnik. Delegacija ZZBNOB Slovenije je

vence položila tudi k osrednjemu spomeniku pod krematorijem v Dori, kjer so izdelovali rakete V-2, katerih glavni konstruktor je bil Wernher von Braun, pa na pokopališču v Nordhausnu, kjer je pokopanih tisoč žrtev angleškega bombardiranja tudi objektov, v katerih so bili onemogli taboriščniki, in to le nekaj dni pred osvoboditvijo. Prav tako so venec položili v podružnici Dore v Erlichu in Ohrdrufu, ki je bil med prvimi osvobojenimi taborišči v tem delu Nemčije.

Med prireditvami ob 77. obletnici osvoboditve taborišč Buchewald in Dora je potekala skupščina mednarodnega taboriščnega komiteja, udeležil se je tudi slovenski predstavnik Boris Nemec (njegov oče je

Slovenski venec pri spomeniku pod krematorijem v Dori

umrl v bombardiranju Nordhausna). Za novega predsednika mednarodnega komiteja so izvolili Naftalija Fuersta iz Izraela. Govorniki na prireditvi so obsodili rusko intervencijo v Ukrajini, nekaj dni pred slovesnostjo je v bombardiranju umrl tudi nekdanji taboriščnik iz Buchenwalda in podpredsednik mednarodnega komiteja, 95-letni Boris Romančenko, ter poudarili pomen ohranjanja spomina na dogajanje med drugo svetovno vojno v koncentracijskih taboriščih, njegovo prenašanje na mlajše generacije in da je prisega, ki so jo dali taboriščniki po osvoboditvi, da se bodo do konca življenja borili proti fašizmu in mir na svetu, še kako aktualna tudi danes.

Jani Alič

DOGODKI

Tragedija pred 77 leti

26. junija se je po skoraj treh letih na partizanski spominski slovesnosti na nekdanji Peršmanovi domačiji, kjer je bilo tudi zatočišče partizanov nad Lepeno na avstrijskem Koroškem, spet zbrala množica koroškoslovenskih domoljubov. Počastili so spomin na tragedijo, ko so nacisti 25. aprila leta 1945 napadli Peršmanovo domačijo in pobili štiri odrasle in sedem mladoletnih otrok, domačijo pa požgali.

25. aprila 1965 je bila pri razdejani hiši na Peršmanu prva komemoracija in nameščena slovenska spominska plošča. Leta 1982 je Zveza koroških partizanov v že nekoliko popravljeno hišo uredila spominski muzej, leta 1983 pa je bil pred Peršmanovo domačijo postavljen mogočen partizanski spomenik, ki je obenem osrednji spomenik protifašističnega odpora na avstrijskem koroškem. Od leta 1980 Zveza koroških partizanov redno vsako leto pripravlja spominski dogodek. Tako je bilo tudi letos, ko so govorniki vsi po vrsti opozarjali na oživljanje nacizma in fašizma.

Na letošnji prireditvi je bilo prisotnih veliko slovenskih praporov. Z aktualnim domoljubnim nagovorom pa je bil velike pozornosti deležen tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman.

Franc Ekar

V SLIKI IN BESEDI

Vrhovci:

23. junija smo pri spomeniku pred Osnovno šolo Vrhovci v Ljubljani v času šolskega pouka s kratkim kulturnim programom in spomini še živečih prič počastili spomin na 23. julij 1942, najstrašnejši dan krajanov Vrhovcev in Brda. Italijanski okupator je takrat požgal hiše, moril, ropal in razselil ljudi z njihovih domov. Zakrivil je 17 smrtnih žrtev. Po končanem pokolu so mrtve naložili na tovornjak in jih med pijanim divljanjem odpeljali na višjo pokopališče, kjer so žrtve pokopane.

Spomenik pred Osnovno šolo Vrhovci je pomnik upornih ljudi, borcev, partizanov, ki so se junaško uprli okupatorju, padli v boju, bili pobiti, ustreljeni, ker so branili svojo domovino. Na spomeniku je tudi ime narodnega heroja Vlada Miklavca, ki je padel v Drvarju, ko je branil Tita. Osnovna šola Vrhovci se je pred preimenovanjem imenovala po Vladu Miklavcu. V naši krajevni organizaciji ZB Vrhovci - Brdo - Kozarje imamo več spomenikov in obeležij, ki z napisi padlih pričajo o upornosti naših krajev.

Stanka Repovž

Vojsko:

Na dan policije, 27. junija, je delegacija Območnega kluba upokojenih delavcev ministrstva za notranje zadeve Maks Perc Kranj obiskala kraj spomina na Vogalcih na Vojskem nad Idrijo, kjer je 1. aprila 1945 v veliki nemški in domobranski ofenzivi na IX. korpus padel narodni heroj Mirko Perc - Maks, načelnik OZNE IX. korpusa, čigar ime nosijo Zveza klubov upokojenih delavcev MNZ Republike Slovenije in 14 regionalnih klubov upokojenih delavcev MNZ v Sloveniji. K spominski plošči na hiši Jožeta Hvala smo položili venec s trobojnico.

Venec k spominski plošči je položil Branko Celar, predsednik kranjskega kluba Maksa Perca, družbo pa so mu delali Andrej Bolčina, član kluba in udeleženec sklepnih bojev IX. korpusa prav na Vojskem aprila 1945, ter lastnik hiše Jože Hvala z ženo.

Območni klub upokojenih delavcev ministrstva za notranje zadeve Maks Perc Kranj, ki združuje upokojene delavce policije v 11 gorenjskih občinah, je 20. junija praznoval tudi 50 let neprekinjenega delovanja in jubilej počastil s slavnostno sejo zbora članov. Na njej so bila podeljena tudi priznanja, med drugim Policijski upravi Kranj, Zvezi upokojenih delavcev MNZ Slovenije ter stanovskima kluboma Bled in Jesenice.

Branko Celar

Vodenice:

Občinska organizacija ZB NOB Kostanjevica na Krki je v sodelovanju s PVD Sever Posavje 4. junija uspešno izvedla proslavo na Vodenicah v spomin na padlega komandanta Antona Kambiča in soborce ter v spomin na organiziran odpor Osvobodilne fronte pod Gorjanci.

Navzoče sta nagovorila kostanjeviški podžupan Robert Zagorc in predsednik občinske borčevske organizacije Jakob Gašpir. Predstavniki občine, borčevskih in veteranskih organizacij so k spomeniku padlim, ob katerem je bila častna straža pripadnikov Slovenske vojske, položili cvetje.

Polkovnik Miha Butara je v slavnostnem govoru nazorno opisal razvoj in potek narodnoosvobodilnega gibanja pod Gorjanci ter usodo Antona Kam-

biča - Dušana in njegovih spremljevalcev, ki so bili izdani in so zato padli v domobranski zasedi. Govorec je poudaril tudi vrednote NOB in zakaj je v današnjih časih in za vselej potrebno, da se vsi poskusi razraščanja fašizma zatrejo, potvarjanje zgodovine pa zavrže. Kdor ne pozna in ne spoštuje lastne zgodovine, je obsojen na propad.

Navzoče je nagovoril tudi častni gost, predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman. Poudaril je pomen delovanja naše organizacije na vseh ravneh, od Zveze preko združenj do krajevnih organizacij. Ob tem je predsednik Občinski organizaciji ZB NOB Kostanjevica podelil zlato plaketo ZZB NOB za uspešno delo.

V kulturnem programu, ki ga je povezoval Urban Jakše, so nastopili pevke Društva podeželskih žena pod Gorjanci, harmonikar Slavko Franko s pevci in recitatorka Breda Videnič Kuplenik, ki je predstavila dve partizanski in dve avtorski pesmi.

Poleg praporščakov so se proslave udeležili nepogrešljivi tovariši in tovarišice iz 1. spominskega dolenskega partizanskega bataljona. S svojim obiskom nas je počastil tudi spoštovani Slavko Kušljan, naš dragi borec, ki je pred kratkim dopolnil 103. leto. Po slavnostnem programu je sledilo tovariško srečanje s pogostitvijo.

Jože Gašpir

Staro Brezje:

Srečanje v spomin na partizansko bolnico Bobovec pri Starem Brezju in 80. obletnico, ko je dr. Pavel Lunaček 15. junija 1942 ustanovil prvo partizansko bolnico na Daleč hribu v Kočevskem rogu, je bilo 11. junija posvečeno partizanskemu zdravstvu. Srečanje sta pripravila Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje in KOZB Zadobrova - Sneberje pri Ljubljani (predsednik Vlado Sluga je bil kot otrok z mamo v tej bolnici). Potekalo je ob lepem vremenu in v prijetnem druženju. Pripravili smo bogat kulturni program. Nagovor je imel dr. Vladimir Prebilič, župan občine Kočevje. V uvodu je dejal: »Danes stojim pred vami v štirih vlogah: kot zgodovinar, kot glasnik dr.

Matjaža Lunačka, sicer sina legendarnega partizanskega zdravnika dr. Pavla Lunačka, kot župan občine Kočevje in kot svoboden državljan samostojne in neodvisne Republike Slovenije.« Udeležence srečanja je pozdravil tudi Jože Oberstar, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kočevje.

Jože Oberstar, foto: Pavel Majerle

Stari trg ob Kolpi:

Ob 80. obletnici napada enot slovenskih partizanskih čet na utrjeno postojanko italijanskega okupatorja v Starem trgu ob Kolpi, 1. junija leta 1942, je v Kotu pri Starem trgu potekala spominska slovesnost v organizaciji Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Stari trg ob Kolpi. Krajevna skupnost Stari trg ob Kolpi si je ta dan izbrala za svoj krajevni praznik.

Naš član Boris Anton Weiss je dogodke opisal v svoji brošuri »Napad na okupatorsko postojanko v Starem trgu ob Kolpi 1. junija 1942«. Kratek povzetek iz njegove brošure smo objavili v junijski številki Svobodne besede.

ZB za vrednote NOB Črnomelj

Sevnica:

11. junija so se na Grajskem vrtu v Sevnici na že tradicionalnem spominskem srečanju preživelih borcev in aktivistov ter njihovih naslednikov, borcev za vrednote NOB in tudi drugih ljudi s Kozjanskega, iz Posavja in Zasavja spomnili borcev in aktivistov Kozjanskega. Obudili so spomin na težke čase okupacije in nasilja okupatorskih sil v tem delu naše domovine med narodnoosvobodilnim bojem. Pred leti so se združenja borcev za vrednote

NOB, ki mejijo na Kozjansko (Brežice, Krško, Laško, Sevnica, Šentjur, Šmarje pri Jelšah), dogovorila, da bodo vsako leto v drugem kraju obudila spomin na borce in aktiviste, ki so med narodnoosvobodilnim bojem delovali na Kozjanskem. Letos je spominsko srečanje pripravilo Združenje borcev za vrednote NOB Sevnica.

Slavnostni govornik, častni predsednik Združenja borcev NOB Sevnica Maksimiljan Popelar, je podal izčrpen pregled bojev od prvih žrtev Krške partizanske čete, Brežiške partizanske čete iz leta 1941 pa prek Kozjanske čete leta 1942 in Kozjanskega bataljona leta 1943 do Kozjanskega odreda leta 1944. Omenil je tudi zmage partizanske vojske, kot je bila osvoboditev aktivistov OF iz gestapovskega zapor v Sevnici novembra leta 1941, prek velikega osvobojenega ozemlja Kozjanskega v tedanjem Velikem nemškem rajhu poleti leta 1944 do vkorakanja Kozjanskega odreda in osvoboditve Sevnice 12. maja 1945.

Župan občine Sevnica Srečko Ocvirk je pozval k strpnosti in miru med narodi in deželami ter vsem navzočim zaželel prijetno in prešerno druženje po slovesnem delu srečanja. Vsem udeležencem je spregovorila tudi predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Sevnica Vladka Blas in izrazila pričakovanja borčevske organizacije od novih državnih voditeljev, da bodo odpravili nespoštovanja pridobitev NOB, kar je počela prejšnja oblast.

Za slovesnost srečanja so poskrbeli godbeniki sevnške godbe, učenci Osnovne šole Sava Kladnika z recitacijami partizanskega pesnika Karla Destovnika - Kajuha, čigar 100. obletnico rojstva zaznamujemo letos, ter učenci Glasbene šole Sevnice z izbranimi kompozicijami svetovnih umetni-

kov. Program je povezovala Damjana Lisec Župančič. Na srečanju je bilo več deset praporščakov in pripadnikov Spominskega 1. dolenskega partizanskega bataljona v uniformah in s trofejnimi orožjem slovenskih partizanov.

Vladka Blas

Puconci, Sombotel:

Delegacija Domoljubnega krajevnega združenja Puconci je 11. junija v Sombotelu na Madžarskem predala priznanje pevski skupini Sombotelске Spominčice. Pevsko skupino, v kateri pojejo starodavne porabske ljudske pesmi, nekatere tudi v madžarskem prevodu, so leta 2004 ustanovili člani Slovenskega kulturnega društva Avgust Pavel pod vodstvom Judite Pavel. Od leta 2006 je vodja skupine neutrudni Francek Mukič, ki pevce tudi spremlja na harmoniki. Priznanje so člani skupine prejeli za svoje dolgoletno delovanje in prispevek k ohranjanju kulturne dediščine. Francek pa je prejel zahvalo za uspešno informativno prijateljsko sodelovanje z Radiom Monošter in porabskimi Slovenci, živečimi v Porabju in Sombotelu, ter pri obveščanju zamejskih Slovencev o dogodkih iz časa narodnoosvobodilnega boja na Vaneči in v Pečarovcih.

Predaja je bila slovesna in spremljala jo je nepozabno srečanje z značilnimi porabskim in prekmurskim narečjem. Na koncu pa še Francekova: »Pa nejdemo domou, dokejš ne popevle kokout.« Pred tem se je delegacija ustavila na pokopališču v Monoštru na Madžarskem, kjer se je poklonila padlemu partizanu.

Manja Konkolič, foto: Jože Časar

Ptuj, Prvenci:

ZB za vrednote NOB Ptuj v letu 2022 organizira srečanja članov po občinskih in krajevnih organizacijah. Občinska organizacija ZB Markovci je imela zbor članov 27. junija v domu krajanov v Prvencih. Člani so izvolili novega predsednika, Antona Zvera, izvršni odbor pa je bil izvoljen na volitvah prejšnje leto. Dosedanjemu dolgoletnemu in izjemno zaslužnemu predsedniku Francu Toplaku so podelili zahvalno listino ZB za vrednote NOB Ptuj in ga imenovali za častnega člana občinske organizacije ZB Markovci.

Franc Toplak, ki se je rodil 26. januarja 1942, je Združenju borcev Markovci predsedoval dobrih 20 let in sodeloval od ustanovitve ZB Markovci. Trenutno je še vedno eden najbolj dejavnih članov. Je tudi podpredsednik Območnega ZB za vrednote NOB Ptuj. Za svoje izjemno delo je leta 2020 prejel najvišje priznanje ZZB NOB Slovenije, zlato plaketo.

V sodelovanju z občino Markovci je bila pred domom v Prvencih pri spomeniku štirim kurirjem, ki so padli 4. marca 1945, tudi spominska slovesnost. Cvetje k spomeniku so položili podžupan Franc Kostanjevec, Branka Bezeljak, predsednica ZB za vrednote NOB Ptuj, in Anton Zver, predsednik ZB Markovci.

Branka Bezeljak

Postojna:

»4. julij 1941 je bil dan, ko je CK KPI pozval vse narode k oboroženemu odporu proti okupatorju in njegovim pomagačem. Takrat se je dejansko začel upor, ki je po dolgih letih težkega boja privedel do svobode slovenskega in drugih jugoslovanskih narodov, ki so živeli pod raznimi gospodarji. Prav narodnoosvobodilni boj je bil tisti, ki je prinesel ženskam volilno pravico, socialne pravice in vse drugo, za kar so se ljudje takrat borili,« je dejal predsednik Zveze združenj borcev NOB Slovenije Marijan Križman na proslavi, ki je bila 1. julija v parku ob Zeleni dvorani v Postojni.

Podžupan občine Postojna Andrej Berginc je v svojem pozdravnem nagovoru dejal, da si bo kot človek in občan vedno prizadeval za prave vrednote, kot so bile vrednote narodnoosvobodilnega boja. Predsednik Združenja borcev Postojna Jerko Čehovin pa se je dotaknil trenutnih razmer, v katerih živimo. V uradnem delu so Marijan Križman, Jerko Čehovin in predsednica

V SLIKI IN BESEDI

postojnske krajevne organizacije borcev Katja Vuga podelili bronasto plaketo ZZB NOB Slovenije dolgoletni članici Milki Bajc iz Hrenovic za njeno požrtvovalno delo v tej organizaciji. Glasbene vložke je v uradnem delu izvedla vokalna skupina Brkinci.

Drugi del proslave, recital, posvečen 100. obletnici rojstva Karla Destovnika - Kajuha, se je začel s pesmijo Dore Hrvatič *Kajuhovo leto*. Nato so vajeti prevzeli Darko Nikolovski in ansambel Ovce. Darko Nikolovski je s svojo pripovedjo obudil življenje tega velikega pesnika. Ansambel Ovce pa je predstavil nekaj uglasbenih Kajuhovih pesmi: *Bosa pojdiva dekle, obso-rej, Naša pesem, Kralj Matjaž, Med ljudi bom šel*. Skupaj so izvedli pesem *Materi padlega partizana*. Pri recitalu je z najavo pesmi sodelovala Marjana Centa. Darko Nikolovski pa je že tako bogatemu programu dodal še izvedbi dveh svojih pesmi, *Partizan in Zlovenija moja dežela*. Prijetno druženje se je nadaljevalo še po primorski himni *Vstajenje Primorske*.

Katja Vuga

Izola:

V počastitev in spomin na dan mladosti je izolsko Kulturno društvo Tito s predsednikom Jadranom Pojetom organiziralo koncert, ki je privabil številne obiskovalce od blizu in daleč. Koncert je potekal na Manziolijevem trgu, a je bil ta kljub velikosti premajhen za vse, ki so želeli poslušati nastopajoče.

Program je povezovala in vodila Izolčanka, pevka bojnih in partizanskih pesmi Marjetka Popovski, ki je tudi v uvodu ob spremljavi harmonikarja Mirana Pečenika in basista Sava Kralja zapela nekaj pesmi iz svojega programa. Sledil je nastop tržaškega Partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič pod vodstvom dirigente Pie Cah. Kot gost se jim je pridružil glasbenik, avtor in pisec besedil Drago Mislej - Mef. Poslušalci so ves večer prepevali zraven in nastopajoče nagrajevali z glasnim ploskanjem. Celoten program je dve uri izvajal dejavno sodelovanje vseh prisotnih.

M. P.

Menina planina:

Na Menini planini je bila 2. julija spominska slovesnost ob 77. obletnici legendarnega preboja iz sovražnikovega obroča pod vodstvom komandanta Franca Severja - Frante. Ob tej priložnosti so se spomnili tudi 80. obletnice pohoda II. grupe odredov na Štajersko in 100. obletnice rojstva Karla Destovnika - Kajuha. Veliko število obiskovalcev prireditve je dokaz, da je spomin na takšne dogodke potreben in še kako aktualen, kar je potrdil tudi slavnostni govornik Zvone Dragan, nekdanji veleposlanik, ki je ob tej priložnosti prejel visoko priznanje ZZB NOB Slovenije. Podelil mu ga je predsednik zveze Marijan Križman.

Slavnostni govornik je najprej spomnil na legendarnega komanda Franto, nato pa govoril o vrednotah NOB: »Med glavnimi vrednotami NOB je bil neizprosni boj za svobodo in preživetje naroda. OF in partizanski junaški boj proti okupatorju ne bi bila nikoli tako uspešna, če ne bi imela množične vseljudske podpore. S svojo fanatično bojevitostjo in številnimi žrtvami si je slovenski narod izboril častno mesto med svobodoljubnimi narodi sveta. To je bil eden temeljev nove Jugoslavije.« Dotaknil se je tudi povojnih pobojev, ki pa ne morejo razvrednotiti zgodovinske pozitivne vloge narodnoosvobodilnega boja, partizanstva in odločnega upora proti okupatorjem. »Ideološki in politični dediči slovenskega domobranstva si danes vse bolj odkrito prizadevajo za neke vrste rehabilitacijo kolaboracije z okupatorjem in jo prikazujejo kot nujno zlo v spopadu s tako imenovano komunistično zaroto. Kot da je šlo tudi okupatorju predvsem za likvidacijo komunistov, ne pa za uničenje celotnega naroda in njegove dobro organizirane partizanske vojske.« Seveda govornik ni mogel niti mimo aktualnih dogodkov na Slovenskem in vojne v Ukrajini.

S. B.

Most na Soči:

Združenje borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid, Tolmin in krajevna organizacija z Mosta na Soči sta 10. julija v okviru 48. prireditve Noč na jezeru pripravila tradicionalno srečanje združenj borcev in upokojencev Posočja. Srečanje je potekalo ob jezeru pri Vodni hiši. Slavnostni govornik je bil predsednik slovenske borčevske organizacije Marijan Križman. Zbrane sta pozdravila podžupanja v funkciji županje Maša Klavara in predsednik borčevske organizacije posoških občin Rok Uršič. V programu, ki ga je vodila Špela Mrak, so bile partizanske in narodne pesmi v izvedbi Mešanega pevskega zbora Justin Kogoj iz Dolenje Trebuše in pevke Marjetke Popovski iz

Izole. Govorniki so se spomnili partizanskih bojev in zmage nad nacifašizmom, obenem pa spregovorili o iskanju zaupanja v novoizvoljeno vlado. Nekdanji borci, člani veteranskih organizacij, njihovi znanci, prijatelji, upokojenci in vsi drugi, ki negujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja in skupen spomin, so tako ob jezeru preživeli nekaj prijetnega časa.

S. B.

Gabrovka:

Občinski odbor ZZB za vrednote NOB Litija je na svoji seji potrdil predlog za obnovo društvenega prapora Osnovne organizacije ZZB za vrednote NOB Gabrovka, ki je svoj prvi prapor razvila davnega leta 1983. Ker je bila prehojena pot prapora dolga, se je pokazala potreba po obnovi prapora. Obenem pa je praporščak Igor Šinkovec dobil tudi odobritev za izdelavo nove uniforme praporščaka.

Praporščaki so najbolj zanesljivi člani organiziranih društev ali vojaških enot. V zgodovini vojaških spopadov je bil praporščak na čelu enote, ki jo je vodil v napad. Vso čast praporščakom!

Prvi iznos prapora po obnovi in v slovesni uniformi je bil 27. aprila 2022 na Javorskem pilu pri Gabrovki.

Marjan Rozman

Lokev:

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je na povabilo predsednika Marjana Križmana med 12. in 14. majem 2022 gostila delegacijo Zveze borcev NOB Srbije (SUBNOR Srbije), ki jo je vodil njen predsednik, upokojeni general major Vidosav Kovačević.

12. maja je delegacija SUBNOR Srbije v spremstvu vodstva slovenskega združenja borcev s predsednikom Marjanom Križmanom, Marjanom Šiftarjem, predsednikom komisije za mednarodno sodelovanje pri ZZB za vrednote NOB Slovenije, in drugimi člani na povabilo Bojana Pahorja, predsednika Območnega združenja borcev za vrednote NOB Sežana in podpredsednika ZZB za vrednote NOB Slovenije, obiskala Sežano. Tam so se srečali z lokalnimi vodstvi borčevske organizacije in sežanskim županom Davidom Škabarjem. V Lokvi jih je sprejel Srečko Rože (na sliki z Vidosavom Kovačevićem), lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev in častni občan Sežane. Delegacija SUBNOR Srbije si je z velikim navdušenjem ogledala vojaški muzej, saj ni pričakovala tako bogate vsebine razstavljenih muzejskih predmetov iz časa prve in druge svetovne vojne ter razstave o slovenski teritorialni obrambi. Pred ogledom Vojaškega muzeja Tabor Lokev so si v Sežani ogledali še vinsko klet Vinokrasa Sežana, obisk pa končali v gostilni Gombač v Lokvi.

Irena Rože

Fram:

KO ZB za vrednote NOB Fram je 13. maja pripravil izlet po avstrijski Koroški z naslovom *Po sledah korenin slovenstva*. Z avtobusom smo se peljali po Dravski dolini do Dravograda, prečkali mejo pri mejnem prehodu Vič in prispeli do Peršmanove domačije v Koprivni pod Peco nad Železno Kaplo. Tik pred koncem druge svetovne vojne, 25. aprila 1945, so pripadniki 13. policijskega polka SS po spopadu s partizani izvedli pokol na domačiji Peršman ter umorili vse člane družin Sadovnik in Kogoj. Pobili so enajst članov obeh družin, od osem mesečnega sina do 77-letne stare matere. Na pobudo društva Peršman je bil pred domačijo postavljen partizanski spomenik in s tem je Peršmanova domačija postala kulturni spomenik.

O pomenu osvobodilnega odpora koroških Slovencev je spregovoril predsednik Zveze koroških partizanov Milan Wutte. Po ogledu in prijetnem oddihu na 1100 metrov visoko ležeči kmetiji Peršman smo se odpeljali v Celovec, kjer smo najprej obiskali Mladinski dom, ki ga vodi Slovensko

šolsko društvo. O pomenu in dejavnosti slovenskega Mladinskega doma je spregovorila direktorica Gerlinde Nadrag-Blajs. Mladinski dom je sodoben vzgojno-izobraževalni center, ki je med šolskim letom dijaški in študentski dom, v poletnih počitnicah pa hostel oziroma turistični obrat. V Mladinskem domu so Slovenska študijska knjižnica z več kot 145.000 knjigami, vrtec Sonce, Slovenski znanstveni inštitut, Slovenska glasbena šola in razne druge dejavnosti. Po ogledu Mladinskega doma smo se peš odpravili na ogled znamenitosti Celovca. Ogledali smo si spominsko stelo pred Deželnim sodiščem, ki so jo odkrili 26. aprila 2013 in na kateri so imena 47 ljudi, ki so bili v letih od 1941 do 1945 na tem sodišču obsojeni na smrt. Sledil je sprehod mimo uršulinskega samostana, na katerem je vgrajena spominska plošča prvi slovenski doktorici naravoslovja, Angeli Piskernik. V Deželnem dvorcu smo si ogledali Dvorano grbov, tam stoji karantanski knežji kamen, na njem so marca 1414 (torej pred več kot 600 leti) zadnjič ustoličevali koroškega vojvodo po starem običaju v slovenskem jeziku.

Popoldansko neurje pa nas je prisililo, da smo se usedli v avtobus in se odpeljali na Gosposvetsko polje, kjer pri kraju Gospa Sveta stoji vojvodski prestol. Od daleč smo si ogledali še cerkev Gospe svete in hrib, kjer naj bi nekoč stal Krnski grad.

V večernih urah smo se zadovoljni in obogateni z znanjem o novejši in pretekli zgodovini koroških Slovencev vrnil domov.

Zdravko Grafenauer

Kokra:

Ciril Koder iz Kokre se je v Občinsko organizacijo borcev za vrednote NOB Predvor včlanil leta 2000. Kot dejaven član je ponosno prevzel dolžnost in odgovornost nošenja prapora Krajevne organizacije združenja borcev Kokra v okviru OO ZB Predvor.

Ciril kot praporščak vestno skrbi za udeležbo na vseh pomembnejših dogodkih. Predano, dejavno in zelo uspešno in domoljubno utrjuje zgodovinske resnice, vrednote in dosežke narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, utrjuje spoštovanje žrtev upora in vsestransko ohranja kulturno dediščino narodnoosvobodilnega boja.

Je skrbnik šestih spominskih obeležij na območju Kokre, da so urejena, ter polaga cvetje in ob praznikih izobeša zastavo. Pri tem je treba poudariti predvsem njegovo pomoč pri vsakoletni pripravi slovesnosti v spomin na požig vasi Kokry pa tudi sodelovanje ob vsakoletni osrednji slovesnosti ob dnevu mrtvih na pokopališču pri spomeniku NOB. Nemški okupatorji so 20. julija 1942 del vasi Kokre požgali, domačine odpeljali v taborišča in jih več ustrelili kot talce.

Poudariti je treba tudi Cirilovo skrb pri vključevanju mladih rodov v organizacijo ZB. Občina Predvor je Cirilu Kodru za več kot 20-letno delovanje v občinski organizaciji borcev za vrednote NOB Predvor podelila malo plaketo občine Predvor. Podelil mu jo je župan občine Rok Roblek.

Franc Ekar

Gorjansko:

Gorjansko ima z več kot 10.000 pokopanimi vojaki največje vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne v Sloveniji. V spomin na 14 padlih borcev, štiri žrtve fašističnega terorja in dva talca v drugi svetovni vojni pa sredi vasi na ravnic ob vaškem domu, cerkvi in Štreklevi domačiji stoji skoraj sedem metrov visok spomenik, ki so ga v letih 1952-53 izklesali domači kamnoseki, denar za gradnjo spomenika pa so maja 1948 dali slovenski izseljenci iz Bueos Airesa v Argentini. Veličasten spomenik, ki je delo umetnika Astumiza, je simbol upora in trpljenja domačinov v letih 1941-45, ki so dali svoje življenje za boljši jutri. Poleg padlih borcev in žrtev fašističnega terorja sta zapisana tudi talca, od katerih je bil Karel Petelin (1915) 17. apri-

V SLIKI IN BESEDI

la 1944 obešen v ulici Gega v Trstu. Spomenik, ki je bil očiščen pred tremi desetletji, je lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev Srečko Rože konec maja v desetih dneh obnovil in restavriral. Izkušen restavrator, 55-letni Rože, ki je lani postal sežanski častni občan, je v zadnjih dveh letih obnovil precej spomenikov na Krasu in v Brkinih. Pri obnavljanju borčevskega spomenika v Gorjanskem, ki je zelo visok, si je zaradi varnosti postavil visok oder, ki mu ga je posodilo domače gradbeno podjetje Štolfa iz Ivanjega Grada. Pri delu pa ga je ovirala tudi kraška burja. »Spomenik je klesalo več kamnosekov, kar je razvidno iz vsaj treh različnih vrst ter globine in oblike črk na spomeniku. Na vrhu spomenika, 80 centimetrov pod vrhom, se delo konča s tremi prečnimi stebrički, ki so bili predvideni za postavljanje treh vencov (jugoslovanskega, partijskega in slovenskega). Očistil in zaščitil sem tudi ploščo ob spomeniku, ki prikazuje zimzelen, pred katerim je vstala peterokraka zvezda kot simbol trpljenja med letoma 1941 in 1945 z napisom Slava padlim borcem. S tem je spomenik dobil lepšo podobo, kar si nedvomno zasluži,« pove Rože.

Opravljen Rožetovo delo je v velik ponos komenski borčevski organizaciji in njenemu predsedniku Damjanu Grmeku kakor tudi domačinom s predsednico vaške skupnosti Gorjansko Silvano Pipan ter Jožefom in Blažem Terčonom, ki vzorno urejata okolico spomenika.

Oлга Knez

Kališče nad Bašljem:

18. junija 1942 je bil na planini Kališče nad Bašljem ustanovljen Drugi bataljon Kokrškega odreda. Ob jubileju ustanovitve se je skupina članov Občinske organizacije ZB Preddvor povzpela na precej oddaljen hrib Kališče

Postanek pri spominski plošči na kraju ustanovitve Drugega bataljona Kokrškega odreda

ter se ob spominski plošči s slovensko zastavo in minuto tišine poklonila spominu na ta dogodek v času najhujše okupatorske vojne vihre druge svetovne vojne. Drugi odred Kokrškega odreda je nastal iz borcev NOB Kokrške čete in štaba odreda. Ob tem se je tudi vzpostavila redna partizanska kurirska zveza s Kamniškim odredom. Za prvega komandanta II. bataljona je bil postavljen Franc Stružnik - Mejač.

Skoraj mesec dni pozneje, 13. julija 1942, pa so nemški vojaki iz zasede na kališki zahodni strani streljali na skupino štirih partizanov: Borisa Ručigaja in Franca Vodopivca - Cirila iz Kranja, vodnika Miha Bizjaka iz Trboja in kurirja štaba Prve grupe odredov Ivana Pogačnika - Ivka, ki so se z Bašelskega sedla spuščali po Storžičevi strani, stezi, ki pelje po pobočjih Storžiča na planino Javornik, Veliko Poljano in pod Storžič. Z nemškim mitralješkim rafalom so bili smrtno ranjeni Ručigaj, Vodopivec in Bizjak, Pogačnik, ki je bil tudi ranjen, pa se je rešil. Trupla partizanov so bila s kraja ustrelitve prenesena in leta 1946 pokopana na Kališču, skoraj na mestu ustanovitve Drugega bataljona Kokrškega odreda. Tudi na tem partizanskem grobu se je skupina OO ZB Preddvor poklonila spominu na umrle.

Franc Ekar

Brusnice:

Krajevna skupnost Brusnice in Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Brusnice sta 4. junija pripravili spominsko slovesnost ob 80. obletnici požiga Brusnic in poboja vaščanov.

Pred slovesnostjo so se pohodniki odpravili na pohod do Paderšičeve hiše in nazaj do Brusnic, kjer je bila pri gasilskem domu prireditve. Delegaciji Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto in krajevne skupnosti Brusnice sta na pokopališču položili venec in cvetje k spomeniku NOB ter se poklonili padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja na območju Brusnic.

Na prireditvi so učenci Osnovne šole Brusnice nastopili z recitacijami in harmoniko, s partizansko liriko pa Terezija Potočar Korošec, ki je v partizanski uniformi simbolizirala lik partizanke. Zbrane udeležence so pozdravili predsednik sveta krajevne skupnosti Brusnice Ivan Kralj, predsednica KO ZB za vrednote NOB Brusnice Mira Uhernik pa je v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto podelila zahvalo tovarišu Milanu Gorjancu za njegovo dolgoletno delo, sodelovanje in pomoč pri ohranjanju vrednot NOB na območju KO ZB za vrednote NOB Brusnice.

Slavnostni govornik na prireditvi je bil Dušan Černe, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto. V svojem govoru je orisal bitko partizanov Brusniške čete z okupatorjem in siceršnji potek dogodkov v začetku junija 1942, ki so privedli do italijanskega nasilja, maščevanja, požiga vasi

in poboja vaščanov. Od 92 hiš v Brusnicah jih je le 14 ostalo neuničenih. V nadaljevanju je poudaril odločnost, pogum, junaštvo, resnicoljubnost in željo po svobodi ljudi pod Gorjanci, ki so se za upor proti okupatorju odločili v času, ko je bila vsa Evropa pod nemškim jarmom in so se številni prostovoljci in države iz vse Evrope pridružili Hitlerjevi vojski pri njenem osvajanju življenjskega prostora na vzhodu in iztrebljanju slovanskih narodov in Judov. Poudaril je, da moramo biti ponosni na dejanja upornih Podgorcev. Biti nam morajo za zgled in ohranjati moramo spomin nanje, saj se niso uprli samo na videz nepremagljivi sili, temveč tudi stališčem uglednih predvojnih vodilnih političnih strank na Slovenskem in ljubljanske škofije, ki so vse odkrito podprle okupatorjevo politiko in dejanja ter jim izrekle popolno vdanost.

Prireditve je vodila in jo s svojim povezovanjem obogatila Janja Gazvoda.

Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto

Cerkvenjak:

Prvi dan celomesečnih prireditev ob prazniku občine Cerkvenjak je Združenje borcev za vrednote NOB Cerkvenjak 3. junija v Avli Vlada Tušaka v Domu kulture v Cerkvenjaku pripravilo okroglo mizo o uporih na območju občine Cerkvenjak med drugo svetovno vojno in narodnem heroju Jožetu Lacku. Na okrogli mizi sta z obsežnejšima prispevkoma sodelovala župan občine in zgodovinar Marjan Žmavc ter predsednik ZB NOB Cerkvenjak Franc Bratkovič, vključevali pa so se tudi obiskovalci.

Okrogla miza je bila vsebinsko nadaljevanje lanske junijske predstavitev publikacije 80 let pozneje – Zapisi spominov na NOB in upor v Cerkvenjaku in okolici, ki jo je izdalo ZB NOB Cerkvenjak. Ker je bila lanska predstavitev

Okroglo mizo so pripravili Franc Bratkovič, povezovalc okrogle mize Edvard Pukšič in Marjan Žmavc.

vsebinsko bogate knjižice tako kot publikacija sama usmerjena v širše območje osrednjih Slovenskih goric in k številnim osebnostim, ki so zaznamovale čas upora, je bila vsebina okrogle mize ob upoštevanju zgodovinskih okoliščin bolj osredotočena na ožje območje in središčno osebnost upora, narodnega heroja Jožeta Lacka, ob 80. obletnici njegove smrti ter na njegove tesne sodelavce in soborce.

Zgodovinar Marjan Žmavc je ob upoštevanju zgodovinskih okoliščin in dejstev orisal potek upora proti nemškemu okupatorju. Govoril je o izselitvah zavednih slovenskih družin spomladi leta 1941, ustanovitvi prvega odbora OF v tem delu Slovenskih goric in vzniku organiziranega upora jeseni istega leta v sodelovanju s pomurskimi aktivisti in sodelovanju s ptujskima terencema Lackom in Osojnikom. Opisal je okoliščine prvega oboroženega spopada z okupatorjem 14. julija 1942 v Stanetincih in delovanje organiziranih oboroženih odporiških skupin in dogajanje do zadnjega dejanja druge svetovne vojne v Evropi, bitki na Poljani 15. maja 1945.

Franc Bratkovič je ob kratkem orisu poteka cerkvenjaške vstaje, od stikov s Pomurci Vukom, Miklom in Kuharjem do začetka sodelovanja z Jožetom Lackom in Francem Osojnikom, podrobneje opisal vlogo slednjih dveh tesnih sodelavcev in soborcev tako v Lackovi četi kakor v Osojnikovi skupini. Povzel je življenjsko pot (17. november 1894 – 19. avgust 1942) in junaška dejanja Jožeta Lacka od njegovih spodbudnih srečanj z uporniki na tem območju do izdaje in mučeniške smrti. Lacko je bil osrednja osebnost upora proti okupatorju v Slovenskih goricah in po smrti zgled in spodbuda borcem za svobodo. Spomladi leta 1944 so partizanske enote pod Pohorjem prerasle v Lackov bataljon. Po osvoboditvi je bil imenovan za narodnega heroja. V Cerkvenjaku je bilo po njem 57 let poimenovano domače kulturno društvo, a so leta 2007 njegovo ime umaknili.

Edvard Pukšič

Cerkvenjak, Vitomarci:

Med dejavnostmi združenj in društev borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja je med drugimi nalogami tudi prenašanje zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju na mladi rod. Prav je, da tudi mladi vedo, da je bil upor vrednota, kolaboracija pa sramota, in če bi zmagal okupator, danes na slovenski zemlji ne bi govorili slovenskega jezika.

Tako je Krajevno združenje borcev za vrednote NOB Cerkvenjak v sodelovanju z Osnovno šolo Cerkvenjak - Vitomarci konec maja pripravilo predavanje na temo »Cerkvenjak v času upora 1941–1945«. Pred učenke in učence devetega razreda je po dolgih letih stopil nekdanji učitelj zgodovine in zemljepisa, danes pa že tretji mandat župan občine Cerkvenjak, Marjan Žmavc. Učenci so domov lahko odnesli tudi lani ob 80. obletnici začetka druge svetovne vojne izdano publikacijo 80 let pozneje – Zapisi spomi-

nov na NOB in upor v Cerkvenjaku in okolici. Publikacija je posvečena 80. obletnici ustanovljene enotne vseslovenske organizacije OF v Ljubljani in terenskega odbora OF v Cerkvenjaku.

Franč Bratkovič

Črnomelj:

V Združenju borcev za vrednote NOB Črnomelj smo na podlagi načrta dela za leto 2022 zamenjali kažipote do spomenika Franca Rozmana - Staneta, narodnega heroja, ki je tragično umrl 7. novembra 1944 ob preizkušanju novega orožja na Lokvah pri Črnomlju. Na tem mestu stoji spomenik velikemu borcu za svobodo in samostojnost Slovenije. Vsako leto tu počastimo njegov spomin prav na dan nesrečnega dogodka.

Veliko ljudi, ki spoštujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, se udeleži prireditve. Tudi med letom se pri spomeniku ustavi kar nekaj izletnikov in pohodnikov. Zaradi dotrajanosti dosedanjih označevalnih tabel smo ob veliki gmotni pomoči domačega podjetnika in s prostovoljnim delom članov zamenjali drogove in kažipote k spomeniku Franca Rozmana - Staneta. Obnova in postavitve se ujemata s počastitvijo dneva borca.

Albina Štrekelj

Kamnik:

30. junija so Združenje borcev za vrednote NOB Kamnik, KO NOB Kamnik Center, Gorska reševalna služba Kamnik in občina Kamnik izvedli spominsko slovesnost na Trgu talcev v Kamniku pri Spominski fontani, ki jo je izdelal pokojni kamniški arhitekt Bojan Schlegl. Fontana je bila dokončana leta 1972 in je kot spomenik vpisana v register kulturne dediščine kot spomenik lokalnega pomena.

Pred 80 leti, 30. junija 1942, so Nemci na tem mestu obesili osem talcev, med njimi tudi tri člane takratne Gorske reševalne službe, in sicer France Erjavška (22 let) iz Županij Njiv, Zorka Rebernika (21 let) iz Podgorice, Antona Balantiča (42 let), Franca Jerasa (31 let) iz Stahovice, Karla Kregarja

(26 let) iz Kregarjevega, Miha Prekleta iz Stahovice, Julija Osenarja (22 let) iz Vrhpolja in Janeza Grabnarja (41 let) iz Nevelj. Njihova imena so vklesana v steber Fontane. Udeležence spominske slovesnosti sta nagovorila župan občine Kamnik Matej Slapar in predsednik ZB NOB Kamnik Igor Kanižar. Slavnostni govornik je bil član Gorske reševalne službe Kamnik Cene Grilj, ki je bil kot osnovnošolec prisiljen prisostvovati enemu najbolj tragičnih dogodkov v zgodovini Kamnika. Svoje spomine je s prisotnimi delil tudi France Primožiča. Nazorno je opisal strah in grozo, ki ju je doživljal, ko se je kot 17-letni mladenič odpravljal na delo v Titan in bil priča zločinu nad talci. Spominske slovesnosti so se udeležili tudi Alenka Jevšnik, predsednica KO ZB Kamnik Center, Srečko Podbevšek, predsednik Gorske reševalne službe Kamnik, praporščaki, svetnice in svetniki ter večje število občanov Kamnika in drugih krajev.

Spominsko slovesnost je povezoval Goran Peršin. Za kulturni program pa so poskrbeli člani Moškega pevskega zbora Radomlje pod vodstvom Primoža Leskovca in Goran Peršin z recitiranjem pesmi Karla Destovnika - Kajuha.

Igor Kanižar

Lipniška planina:

KO ZB za vrednote NOB, Svet KS in Kulturno društvo Lancovo smo 3. julija pripravili že 30. tradicionalni pohod iz vasi okoli partizanske Jelovice na Lipniško planino, pred spomenikom padlih pa izvedli spominsko slovesnost.

Dogodek organiziramo v spomin na večstoletno trpljenje in boje naših prednikov za svobodno, človeka vredno življenje in uresničitve tega cilja leta 1991. Jelovica je bila od nekdaj zatočišče upornim domačinom in srčica partizanskega upornišтва na Gorenjskem. 5. avgusta 1941 je bil na sosednji Vodiški planini ustanovljen Cankarjev bataljon, ki je imel že 8. avgusta 1941 nad Lipniško planino ognjeni krst z gestapovsko vojsko. 9. septembra 1942 je v ofenzivi elitnega nemškega polka v okolici Lipniške planine padlo 28 partizanov prvoborcev, med njimi tudi komandant, narodni heroj Jože Gregorčič - Gorenjc.

V letih, ko se zbiramo na tej planini, so nam takratne dogodke predstavili udeleženci bojev, največkrat Janez Lušina - Mali. Žal borcev ni več med nami, zato je bil slavnostni govornik Drago Štefe, častni občan mestne občine Kranj. Orisal je razmere po nemški okupaciji Gorenjske, partizanske boje v letih 1941 in 1942 na Gorenjskem in vzroke za tragedijo partizanov na Lipniški planini. Kulturni program so pripravili recitatorke Urška Kržišnik, Nuša Nikšič, Mojca Jazbec in Alenka Soklič, recitator Drago Finžgar, pevec Darko Kržišnik in orgličar Lado Nikšič. V tovariškem druženju smo uživali v prijetnem okolju planine in jelovskih smrek.

Gabrijel Pesjak, foto: Lado Nikšič

JUBILEJI

90 let
Alojzije Grahek

Alojzija Grahek se je rodila 15. junija 1932. Že v mladosti je čutila, koliko zla je povzročila okupacija Italijanov in Nemcev na našem ozemlju. Zavedanje, da so vrednote narodnoosvobodilnega boja zelo pomembna vrednota, pa se je še poglobilo, ko se je poročila v partizansko družino Grahek na Lokvah pri Črnomlju. Njen mož je bil borec na Primorskem in tudi med parti-

zani, ki so 9. maja 1945 vkorakali v Ljubljano. Sicer pa je Alojzija preprosta kmečka žena in predana družini. Članica združenja je od ustanovitve Združenja borcev za vrednote NOB Črnomelj.

Ob okroglem jubileju smo jo predstavniki Združenja obiskali ter ji voščili in zaželeli zdravje in dobro počutje.

Albina Štrekelj, foto: Sonja Imširovič

SPOROČILA Baza 20

Seja predsedstva
ZZB NOB Slovenije

Kočevski rog je bil središče slovenskega narodnoosvobodilnega boja, v njem je bila osrednja Baza 20. Na območju Roga je delovalo 19 partizanskih bolnišnic, ohranjeni sta partizanski bolnišnici Jelendol in Zgornji Hrastnik. Na širšem območju Roga so delovale razne delavnice, tehnike in tiskarne, radijska oddajna in sprejemna postaja. Daljši ali krajši čas je na tem ozemlju živelo, delovalo in snovalo večje število naših javnih in kulturnih delavcev (slikarji, pesniki, znanstveniki, gospodarstveniki, šolniki ...). Tu so načrtovali prihodnje delo v svobodni domovini. Gradila se je slovenska državnost.

V Kočevskem rogu je za lokacijo Baza 20, Jelendol in Zgornji Hrastnik ter bunker 44 razglašeno območje kulturne dediščine s statusom spomenika državnega pomena. 26. oktobra 1975 je bil v Dolenjskih toplicah podpisan družbeni dogovor o urejanju, vzdrževanju in skrbi spomenikov NOB na Rogu s posebnim poudarkom na Bazi 20. Podpisniki so bila poleg občin Črnomelj, Kočevje in Novo mesto tudi podjetja, med njimi tovarna zdravil Krka. Po osamosvojitvi Slovenije se je spremenil odnos do te kulturne dediščine, ki nas je ohranila kot narod. Objekti so vidno propadali, manjša vzdrževalna dela je opravljal Dolenjski muzej z lastnimi sredstvi. Zveza združenj borcev Slovenije je vodila dejavnosti, da se stanje izboljša, da se

spremeni odnos do spomeniškovarstvene zaščite Roga. Tako so 8. novembra 2016 ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ministrstvo za kulturo in občina Dolenjske Toplice podpisali pismo o nameri za ohranjanje Baze 20. Zemljišča so skupaj z objekti konec leta 2017 prešla v upravljanje družbe SIDG – Slovenski državni gozdovi d.o.o, ki od takrat ob strokovnem sodelovanju in koordinaciji z ZVKD RS – OE Novo mesto načrtno skrbi za objekte.

14. junija je bila v Lukovem domu v Bazi 20 23. redna seja predsedstva ZZB NOB Slovenije. Glavne točke dnevnega reda so bile predstavitve Baze 20, seznanitev stanja in varovanja te kulturne dediščine ter načrti za v prihodnje. Po uvodni predstavitvi Jožeta Oberstarja, člana predsedstva, sta spregovorila prof. zgodovine Judita Podgornik Zaletel, konservatorska svetovalka iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, in mag. Robert Latin, nekdanji vodja oddelka na SIDG. Sledila je razprava na temo Kočevski rog včeraj, danes in jutri. Načrtov je še veliko: od pridobitve znaka evropske kulturne dediščine, ureditve lastniškega stanja Mačkovega doma, ki je v lastništvu Krke, do ureditve statusa kompleksa Baze 20. Po seji predsedstva smo si pod strokovnim vodstvom Jožeta Sajeta ogledali Bazo 20.

Jože Oberstar

DOGODKI Slavnostna seja predsedstva ZZB

Podelili najvišja priznanja

Na slavnostni razširjeni seji predsedstva ZZB NOB Slovenije, ki je bila 22. aprila v Kino gledališču Bežigrad v Ljubljani, so podelili najvišja priznanja slovenske borčevske organizacije. Seja je bila posvečena tudi 81. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in 100. obletnici rojstva Karla Destovnika - Kajuha. Slavnostni govornik, predsednik Zveze Marijan Križman, se je v uvodu dotaknil Kajuhevega leta, ki ga slovenska borčevska organizacija posveča spominu na čutečega, naprednega in aktivnega mladega človeka, ki ga poznamo predvsem

utrjevanje zgodovinske resnice, vrednot in dosežkov NOB slovenskega naroda, spoštovanje žrtev in ohranjanje kulturne dediščine NOB ter vključevanje mladih rodov v uresničevanje programskih nalog Zveze so zlate plakete prejeli: Zvone Dragan (Celje), Žarko Kodermac (Nova Gorica), Borut Lemut (Nova Gorica), Pavel Majerle (Kočevje), Janez Meglič (Žalec), Mestna občina Velenje, Jože Zagmajster (Brežice).

Po sklepu predsedstva Zveze sta zlato priznanje prejela A.N.P.I. Associazione Nazionale Partigiani d'Italia, Rim in Robert Latin (Kočevje) za izjemen prispevek k uredi-

kot pesnika, pa tudi kot zavzete ga kulturnika in partizana. »Hvala za vse, kar počnete, da ohranjate vrednote in spomin na slavni del slovenske zgodovine, ko je OF slovenskega naroda organizirala in napovedala krvavi boj proti okupatorju, ga premagala in postavila temelje svobode in miru. Pred enatridesetimi leti smo dobili svojo državo, ki so jo zgodovinsko soustvarjali Maistrovi borci, tigrovi, partizani, nekdanji miličniki, Teritorialna obramba in številni srčni posamezniki.«

Najvišja priznanja, listine ZZB za leto 2022, so na slavnostni seji prejeli: **Eduard Vedernjak**, rojen leta 1937, predsednik Društva Vranov let in prejemnik zlate plakete leta 2011, **dr. Ivan Kristan**, rojen leta 1930, slovenski ustavni pravnik, politik, profesor, rektor, dolgoletni član delovnih teles Zveze in prejemnik zlate plakete za življenjsko delo 2009 in **Janez Winkler**, rojen leta 1928, partizan, taboriščnik in vskozi dejaven državljani in član Zveze borcev ter eden od ustanoviteljev kolesarskega maratona Franja. Za predano, aktivno in zelo uspešno

tvi in obnovi objektov Baze 20. Za uspešno uveljavljanje vrednot, dogodkov in osebnosti narodnoosvobodilnega boja, za ugledno uresničevanje vloge ZB v svojem okolju in združenju, za ohranjanje množičnosti organizacije s sprejemom novih, zlasti mladih članov ter za skrb za vzdrževanje in urejenost spomenikov in spominskih znamenj na svojem območju so zlate plakete za najboljšo KO ZB NOB prejeli: Občinska organizacija ZB NOB Kostanjevica na Krki iz Združenja Krško (Posavje); Krajevna organizacija ZB NOB Velenje - Vinska gora iz Združenja Velenje (Savinjsko območje); Krajevna organizacija ZB NOB Ozeljan – Šmihel iz Združenja Nova Gorica (severna Primorska); Krajevno združenje borcev za vrednote NOB Cerkevjak (Podravje); Krajevna organizacija ZB NOB Sele - Vrhe iz Združenja Slovenj Gradec (Koroška); Krajevna organizacija ZB NOB Grosuplje iz Združenja Grosuplje (Južnoslovensko območje) in Krajevna organizacija ZB NOB Tuhinj iz Združenja Kamnik (Osrednjeslovensko območje).

J.A.

DOGODKI Čistilna akcija v Studenem

Otroci očistili spomenik

Na območju občine Postojna je 23. aprila potekala čistilna akcija »Očistimo okolje«. Kot vsako leto so se ji pridružili v KS Studeno. Člani Kulturno-športnega društva Studeno, še posebej pa otroci pod vodstvom Janje Križaj so se lotili čiščenja spomenika, posvečenega padlim in žrtvam med narodnoosvobodilnim bojem v Studenem. Kot je poudarila Janja Križaj, so to počele že njena generacija, ko je obiskovala podružnično Osnovno šolo Antona Globočnika Studeno, in generacije pred njo.

Pobudnica te hvalevredne čistilne akcije spomenika je bila dolgoletna, zdaj že več let upokojena učiteljica, sicer pa tudi dolgoletna članica KO ZB za vrednote NOB Podgura Laura Simsič. Učenci so

s tovarišico Lauro vsako leto čistili spomenik in pripravili kratek kulturni program z recitacijo pesmi, za 1. november pa so pri spomeniku prižgali svečo in prinesli cvetje.

Janja Križaj je dejala, da bodo v Studenem to plemenito tradicijo nadaljevali, za kar se jim v KO ZB

za vrednote NOB Podgura in ZB NOB Postojna prav lepo zahvaljujemo. Vsekakor pa gre še posebna zahvala naši članici Lauri Simsič, ki je generacije studenških otrok naučila ohranjati vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Silvo Gutnik, foto: Janja Križaj

Beseda

*Kaj pa je s tabo, beseda,
kje zdaj tvoj živi glas je,
nenadoma si umolknila,
taka si ko ranjeno bitje.*

*Kaj vse si z dušo počela,
kako si vanjo točila žitje,
do zvezd si z njo plamtela,
ji podarjala pisano cvetje,*

*kako si jo v zmrzali grela,
v tegobah ji nudila kritje,
z njo si v bolestih temnela,
grenko takrat bilo je petje!*

*Bila si ji kakor svoboda –
kakor sveta prelest zemlje;
tekla si kakor bistra voda,
resnica bila je tvoje imetje.*

*Joj, grlo ti je stisnila groza,
ko svet kot Krist razpet je,
ko od vzhoda do zahoda
razteza se okrutno početje.*

*S krvi jo je škropljena sinjina,
po krvi spet brede stoletje,
včeraj Bosna, zdaj Ukrajina –
oj, znova in znova trpljenje.*

*Ah, vznikni čuteča beseda,
uteši trpečim prsi boleče –
ko rovari svinčena zalega,
jekni, za plot odvrzite meče.*

*Kaj kmalu slovo bo, beseda,
v dušo mi že sevajo slutnje,
telesu dodeljena je greda –
in tamkaj končano bo snutje.*

Franci Šali

KONCERT En češnjev cvet

Kar dva celjska zbora: gimnazijski in novi zbor Kajuh

Letošnje Kajuhovo leto 2022 je še vedno živo in še vedno zveni ... tokrat spet v besedi, sliki in muziki v Celju (*Narodni dom*, 12. maja 2022) na spomladanskem in dobrodelnem letnem koncertu **Mešane mladinskega pevskega zbora I. gimnazije Celje** in ob 77. obletnici osvoboditve (knežjega) mesta Celja, v drugem delu pa še na koncertu **Akademškega pevskega zbora Kajuh**.

Prvega sestavlja nekaj več kot 50 članov. Soizvajalsko, soavtorsko, aranžersko, dirigentsko in zborovodsko ga je vodil **Tomaž Marčič** (roj. leta 1978), slišali pa smo Kajuhovo uglasbeno poezijo, ne le zборе, a cappella ali in s spremljavo, temveč tudi povsem na novo uglasbene, skomponirane skladbe različnih avtorskih generacij, slogov in šol. Med avtorji so bili podpisani dirigent zbora T. Marčič sam, pa še Lovro Hafner, Rado Simoniti, Korošec Anton Nagele, Bojan Adamič/Lojze Krajncan, Janez Dovč, Jani Golob/Jerca Mrzel, Ubaldo Vrabec in **Tadej Drnovšek** (rojen leta 2001). Ta je prispeval noviteto, priredbo za moški zbor enega od najbolj znamenitih *samospevov Samo en cvet* (Rado Simoniti), vse seveda še kako v duhu Kajuhove poezije. Zbor se je na koncu predstavil z dvema skladbama v istem okviru pridružil kot (novi) *Akademski pevski zbor Kajuh* z enakim vodstvom. V tem zadnjem primeru gre za komorni mešani pevski zbor s 30 člani.

Sam začetek je bil spodbuden, saj je v njem izzvenela ena najbolj priljubljenih, Kajuhova in Maroltova-

Mešani APZ Kajuh (foto: Jože Petrak Zajc)

-Špikova *Himna/Pesem XIV.* divizije v priredbi *Bosse de Nove* (T. Marčič). Njene posebnosti so bile spremljavanja (orgle-harmonika, basovska kitara in bobni) in pa spontani prihod celotnega zbora, ki je z vseh strani prišel na veliki oder, in pa seveda petje na pamet. Tega je bilo med koncertom še več, muzika, ki smo jo slišali, pa se je ves čas gibala med njeno resnostjo ali umetnostjo ter zabavo in sodobnimi uglasbitvami. To naš Kajuh zagotovo je, saj smo prav zato lahko slišali od že omenjene *Bosse de Novo* še *šanson* B. Adamiča *Tiho pada sneg*, Bosa pojdiva Janeza Dovča, *šanson* Nora Štefa Janija Goloba/Jerce Mrzel, noviteti zadnje generacije avtorjev, domačina, Celjana Tadeja Drnovška Bosa pojdiva za mešani zbor in klavir, in finalni happening obeh zborov *Preveč je sreče* R. Simonitija v priredbi T.

Marčiča. Med njimi je bil najbolj pohvalen *mešani zbor* (a cappella) Tržačana Ubalda Vrabca *Samo milijon nas je/Slovenska pesem*. Tukaj je bila uskladičev moških in ženskih glasov v zboru z več kot 35 ženskimi in komaj 17 moškimi glasovi presenetljivo izenačena. Medtem ko smo med posamičnimi skladbami izključno na Kajuhove pesmi poslušali še kanček poezije, zgodovinskih dejstev in zunajglasbene predstave našega prvaka (univerzalne) poezije, je bila seveda glasba sama ves čas v ospredju.

Ob kar dveh zborih in dirigentu T. Marčiču so se izkazali še pevske solistke in solisti (Neža Zevnik, Luka Jeršič, Eva Ana Žmahar, sodelovali pa še Alja Hrovat (violinista), T. Marčič (klaviature in harmonika), Peter Tovornik (basovska kitara), Miha Inkret (tolkala) idr. **Franc Križnar**

DOGODKI Tradicionalni pogovor

Pahor nasprotoval odločitvi

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je 21. aprila na vsakoletni pogovor sprejel predsednike in predsednico veteranskih in domoljubnih organizacij, povezanih v koordinacijo KoDVOS.

Predstavniki organizacij, ki delujejo v okviru koordinacije, so predsedniku republike predstavili svoje delovanje pri uveljavljanju in krepitevi domoljubja ter ohranjanju spomina na pomembne dogodke iz naše preteklosti in opisali pretekle dejavnosti in načrte za leto 2022.

Predsedniki domoljubnih in veteranskih organizacij so v pogovoru izrazili neodobravanje, da je bila letošnja državna proslava ob dnevu upora proti okupatorju ponovno na Mali gori. Kot so zapisali v izjavi z dne 20. aprila, »**prvi napad italijanskega okupatorja in domačih izdajalcev na tigrovce na Mali gori ne predstavlja ne začetka in ne celovitosti narodnoosvobodilnega odpora slovenskega naroda med NOB**«.

Predsednik Pahor je v zvezi s tem izrazil tudi svoje nezadovoljstvo, da bo letošnja državna proslava ponovno na Mali gori nad Ribnico. Predstavnike KoDVOS je podrobno seznanil s svojimi prizadevanji, da bi bila za letošnjo slovesnost zaradi vrste

Tradicionalni pogovor pri predsedniku republike (Foto: Tamino Petelinšek/STA)

razlogov izbrana druga lokacija. **Vodja kabineta UPRS dr. Alja Brglez je že 6. decembra lani to nasprotovanje izrazila na seji Koordinacijskega odbora za državne proslave, 30. marca 2022 pa je Urad predsednika republike nestrinjanje in poziv za določitev druge lokacije sporočil vladi tudi s pisnim dopisom.**

Predsednik Pahor se je zahvalil predsedniku ZZB NOB Marijanu Križmanu, da je tudi letos sprejel vabilo, da bo skupaj z njim 27. aprila 2022 nagovoril udeležence, ki ob državnem prazniku tradicionalno obiščejo Predsedniško palačo ob dnevu odprtih vrat. Pogo-

vora so se udeležili mag. Lučka Lazarev Šerbec, Zveza društev General Maister in predsedujoča KoDVOS, generalmajor Ladislav Lipič, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, dr. Tomaž Čas, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Marijan Križman, ZZB za vrednote NOB Slovenije, generalmajor Dobran Božič, Zveza slovenskih častnikov, Gorazd Humar, Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij TIGR Primorske, Janez Podržaj, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, in mag. Adolf Videnšek, Zveza društev civilnih invalidov vojn Slovenije.

Vir: UPRS

NOVA KNJIGA Lenart Zajc

Odred

Fani je imela čisto suha usta, zdelo se ji je, da so polna prahu, ki so ga razmetale ročne bombe. Sklonila se je k Italijanu in mu snela torbo z rezervnimi šaržerji ter ponosno pobrala njegovo brzostrelko. Ta vojni plen si je priborila sama!

»Še pištolo,« jo je spomnil Blaž.

»Jo hočeš ti?« ga je vprašala.

»Po mojem si si jo ti zaslužila.«

Fani je z mrtvega Italijana snela še opasač s tokom in beretto in si ga opasala okrog pasu. Na glavo si je dala svojo triglavko, ki jo je izgubila med vsem tem tekanjem in padanjem in skakanjem po stopnicah.

Blažu je podala svojo sokolsko mavzerico, ki ji je zvesto služila od prvega dne, odkar je prišla v partizane: »Na,« mu je rekla, »ta je veliko boljša od tvoje italijanke.«

Blaž jo je hvaležno sprejel, in ko je z opasača snela še svoj nabojnik z rezervnimi okvirji, bi jo lahko tudi objel. Sam ni vedel, zakaj se je njegovo razpoloženje do nje tako spremenilo. Do zdaj ni bil nikoli podkupljiv in tudi odlična mavzerica, ki jo je dobil, ga ne bi mogla premakniti, to sploh ne. Nekaj popolnoma drugega je bilo. Ko jo je videl v tistem hipu, ko si je s prstom pokrila usta, v naslednjem trenutku pa je metala ročne bombe in skakala po stopnišču, v tistem trenutku se je zavedal, da je njegovo življenje popolnoma v njenih rokah, čutil je, da če pride tista prežeha nevarnost, kar koli je že bilo, mimo nje in dol do njega, bo umrl. Še nikoli ni streljal na človeka in kar čutil je, da bi popolnoma odpovedal, če se to s Fani ne bi izšlo. Prepustil se ji je, kakor se otrok prepusti materi,

Knjigo lahko naročite pri Založbi Litera, Gosposvetska cesta 83, 2000 Maribor po akcijski ceni 20 evrov (tajništvo.litera@gmail.com, telefon: 041 398 916).

in vedel je, da bo vse, kar bo naredila, naredila prav. In to zaupanje se je izkazalo za popolnoma upravičeno, celo več, z njeno pomočjo je zmogel pokončati fašista, premagati pošast. To, da je svojo karabinko raje dala njemu kakor komu drugemu, je bil le še en odraz njene skrbi zanj. Kako je po vsem tem ne bi imel rad?

»Greva naprej?« je vprašala Blaža.

»Greva!«

(odlomke)

S. B.

DOGODKI Metlika

Skupni boj proti nacifašizmu

Na pobudo predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja je 11. julija v Metliki potekala slovesnost, s katero smo počastili dan slovensko-izraelskega prijateljstva in 30. obletnico vzpostavitve diplomatskih odnosov med državama. Z zaznamovanjem se državi in njuni ljudje spominjamo skupnega boja proti nacizmu in fašizmu v drugi svetovni vojni. Dan slovensko-izraelskega prijateljstva smo prvič počastili 19. julija lani, ob 100. obletnici rojstva Hane Seneš, izraelske narodne herojinje in pesnice, ki je bila spomladi leta 1944 med padalci zavezniških sil, ki so pristali v Beli krajini in tam našli zatočišče pri dobrih ljudeh.

Slavnostni govornik na prireditvi je bil predsednik Pahor. V govoru je poudaril, da je bila pomoč, ki so jo izraelskim padalcem dali slovenski partizani in tamkajšnji prebivalci, neprecenljiva, zato je prav, da nam ostane v trajnem spominu. Spomnil je tudi na obletnico genocida v Srebrenici in vojno v Ukrajini, ki ji žal ni videti

konca. Z videoposnetkom je zbrane posebej za to priložnost nagovoril izraelski predsednik Izak Herzog.

Udeležence slovesnosti sta nagovorila tudi Ejala Sela, veleposlanik Izraela, in Darko Zevnik, župan občine Metlika. Veleposlanik je v nagovoru spomnil na sedmero izraelskih padalcev, ki so leta 1944 pristali v Beli krajini, kjer so jim ljudje pomagali, da so se lahko pridružili zaveznikom v boju proti nacizmu in fašizmu.

Prireditve je potekala pred Fuxovo hišo v Metliki, na kateri so odkrili spominsko ploščo v počastitev spomina na dobroto, srčnost in pogum ljudi tega kraja ter v spomin na pogum sedmerice padalcev iz Izraela. Dva izmed njih, Joel Palgi in Perez Goldstein, sta 13. aprila 1944 zatočišče našla v Fuxovi hiši. V spomin na padalko in šest padalcev bo v Belokranjskem muzeju v Metliki poslej razstavljena tudi posebna muzejska plošča.

Vir: UPRS, foto: Daniel Novakovič/STA

IMELI SMO LJUDI**Oskar Kranjc**

Oskar Kranjc, praporščak naše krajevne organizacije ZB, se je dolga leta bojeval z zahrbtno boleznijo, ki ga je nazadnje premagala. Rodil se je 30. julija 1941, a je v svoji mladosti žal doživel zelo malo lepega. Oče Andrej Kranjc je postal partizan Gorenjskega odreda Prešernove brigade in je kmalu (v juniju leta 1943) padel nekje na Žirovskem Vrhu. Zapustil je ženo Miciko z dvema majhnima otrokoma. Brat Andrej se je rodil šele po očetovi smrti. Mama je morala sama skrbeti za oba sinova in ju vzgajati. Kljub pomanjkanju in časom, polnim strahu, je otroka vzgojila v pridna, vestna in poštena državljana.

Po osnovni šoli se je Oskar vpisal v poklicno kovinarsko šolo in se zaposlil v tovarni Plamen v Kropi. Pozneje je opravil še delovodsko šolo in postal delovodja v domači tovarni, kjer je bil zaposlen vse do upokojitve.

Mama Micika je otrokoma privzgojila tudi čut za solidarnost s šibkejšimi. Oskar je vedno rad pomagal in tako se je vpisal v gasilsko društvo v Kropi. Tudi na tem področju je želel napredovati, zato je opravil vsa izobraževanja in postal gasilski častnik. Kot poveljnik Prostovoljnega gasilskega društva Kropa je deloval vrsto let.

Oskar je občudoval očetovo odločitev za partizanstvo, saj se je že kot otrok zavedal, da je bil boj proti okupatorju tedaj edini mogoči odgovor, če smo se hoteli osvoboditi izpod nemške nadvlade. Pridružil se je KO ZB NOB Kropa in ostal dolgoletni član te organizacije, po združitvi s KO ZB NOB Dobrava - Kamna Gorica pa je sodelovanje nadaljeval v novih okvirih, predvsem kot praporščak. Skorajda ni bilo spominske prireditve na Gorenjskem, na kateri bi manjkal. Mimogrede nam je enkrat omenil, kako bi si srčno želel, da bi ga videl njegov oče stati s praporom denimo na proslavi v Dražgošah. To bi bil ponosen na svojega sina!

13. maja smo se na kroparskem pokopališču poslovili od toplega prijatelja in Človeka. Sokrajan Ivan, tudi član ZB, mu je v čast držal prapor ob njegovem preranem grobu.
KO ZB NOB Stane Žagar, Dobrava - Kamna Gorica

Mandica Maraspin

V 102. letu starosti nas je zapustila tovarišica Mandica Maraspin, »la Partigiana – partizanka iz Pirana«, članica Združenja borcev Piran že od leta 1957, mama, nona, pranova in predvsem tovarišica z veliko začetnico. Na zadnjo pot smo jo 1. junija na piranskem pokopališču

poleg svojcev, prijateljev pospremili tudi člani Združenja borcev s prapori III. udarne prekomorske brigade, Istrskega odreda in Združenja borcev za vrednote NOB Piran.

Vse njeno življenje je bilo tako rekoč od rojstva pa vse do pozne starosti polno čeri in težkih življenjskih preizkušenj. Rodila se je 26. avgusta 1920 na samotni in skromni kmetiji na Moseču blizu Drniša v Dalmaciji. Mamo je izgubila pri šestih letih. Morala je hitro odrasti in skrbeti za mlajšega brata in sestro. Oče se je spet poročil in mačeha je po porodu umrla in zapustila še enega dojenčka – polbrata. Zaradi hude stiske so Mandico pri 13 letih poslali služiti k neki družini v Šibeniku, kjer se je soočila s ponižanji. Takrat je prvič pokazala svoj trdni, odločni značaj in sprejela prvo pomembno odločitev svojega življenja: čisto sama je čez drn in strn prehodila 30 kilometrov in se vrnila domov, kjer jo je oče najprej pazljivo poslušal, nato pa jo je podprl v njeni odločitvi. Ko je imela 15 let, je oče prodal svoje borno imetje in družina se je s trebuhom za kruhom preselila v Split. Brat in sestra sta začela hoditi v šolo, njej pa šolanja niso omogočili, saj je morala skrbeti za dom in vso družino. Oče umrl pri 40 letih, zatem je umrla še mlajša sestra.

Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, se je Mandica takoj pridružila mladim z naprednimi idejami in z njimi tudi ilegalno sodelovala. Vstopila je v III. dalmatinsko brigado in se bojevala v Dalmaciji, Bosni in Liki. Imela je vlogo bolničarke, včasih kurirke, sodelovala pa je tudi v različnih akcijah. Za pasom je nosila pištolo in bombo. V času vojne se je Mandica naučila tudi brati in pisati. 1. maja 1945 se je borila za osvoboditev Trsta.

Že v letu 1942 je v Splitu spoznala svojega bodočega moža iz Pirana in se 1946 z njim poročila ter odšla v Piran, kjer se je začelo njeno novo življenje. Njeno življenje v Piranu je bilo prav tako polno težkih preizkušenj. Mož je umrl pri 57 letih.

Ob praznovanju svojega stotega rojstnega dneva je Mandica dejala, da je ponosna, da je bila partizanka in je prispevala svoj delež k zmagi nad fašizmom. Najbolj pa je bila ponosna na svoje otroke in vnuke, ki so zrasli v poštene, delavne in odgovorne ljudi.

Združenje borcev za vrednote NOB Občina Piran

Franc Pagon

V 103. letu življenja nas je zapustil Franc Pagon. Od leta 1948 je bil član ZB Idrija - Cerkno, pozneje pa tudi član Zveze veteranov vojne za Slovenijo. Rodil se je na Martinov dan 11. novembra 1919 v Zakojci. Otroštvo in mladost je preživel v rojstni vasi. Tako kot vsi mladi je bil poln upov, načrtov in želja po boljšem življenju, vojna pa je prekrizala vse to.

Poslali so ga v italijansko vojsko v Milano, v enoto poljske artilerije, nato pa na italijansko-francosko fronto, v Albanijo in Grčijo. Ob zajetju in med vožnjo do Aten in naprej do Krete je doživljal gro-

zote, kakršnih se z besedami ne da opisati. Po vojni v Grčiji so Nemci vojake gole in bose, sestradane in bolne poslali v Italijo, najprej v Bari in nato v Torino. Nastanili so jih v vojašnici, kjer se je nadaljevalo vojaško življenje. Oblikoval se je bataljon »Speciale«, v katerem so Franca izbrali za delo v armadni komisiji, kar mu je obetalo boljše življenje. On pa se je odločil drugače.

Po kapitulaciji in razpadu Italije se je vrnil v rojstno Zakojco. Pridružil se je partizanskemu gibanju in po nalogu komande mesta Cerkno organiziral obnovo požganih vasi. Opravljal je tudi obveščevalne naloge. Po končani drugi svetovni vojni se je vključil v obnovo porušene domovine ter prevzel vodenje komisije za popisovanje vojne škode. Po vojni je bil leta 1945 premeščen na komando mesta Idrija in imenovan za komandirja čete ter je hkrati napredoval v višji vojaški čin. Pozneje je bil premeščen na komando vipavskega vojnega območja. Leta 1950 je po ukazu ministrstva za ljudsko obrambo napredoval v čin rezervnega podporočnika ter bil poslan na tečaj za rezervne oficirje v Škofji Loki. Njegovo nadaljnje delo v državni javni upravi je bilo vseskozi povezano z dodatnimi izobraževanji na takratnem ministrstvu za zakonodajo v Ljubljani. Po 41 letih delovne dobe se je upokojil.

Ob urejanju hiše in vrta se je posvetil tudi ribolovu na Cerknici in Idrijci. Član Ribiške družine Idrija je postal že leta 1965. Kot zavzet ljubitelj narave in varstva okolja si je vselej prizadeval za sonaravno upravljanje voda in naravnega okolja. Imel je težko, a po svoje srečno življenje z ženo Gabrijelo in hčerjo Irmo.

Združenje borcev za vrednote NOB Idrija - Cerkno

Ivan Grobelnik - Ivo

V 102. letu je umrl Ivan Grobelnik - Ivo, borec narodnoosvobodilnega boja. Rodil se je 19. oktobra 1920 v Arji vasi pri Celju kot eden od štirih otrok očetu krojaču in materi gospodinji. Izučil se je krojaške obrti. V osnovni šoli v Petrovčah ni kazal zanimanja za verouk, temveč se je raje vključil v telovadno društvo Sokol.

Jeseni leta 1941 se je kot rekrut odzval »vabilu« v vojsko kralja Petra. Po nekaj mesecih služenja ga je pot spet pripeljala v družinsko okolje, in to prav ob začetku druge svetovne vojne. Ivan se je odpravil iskat delo v Gradec, kjer so ga peripetije spravile v polletni zapor. Sledila je mobilizacija v nemško vojsko. Po srečnem naključju je pobegnil in se s prijateljem in zanesljivo zvezo junija 1944 znašel v Zidankovski brigadi na Pohorju. Tam se je poleg partizanskih bojnih veščin naučil igrati tudi partizanske koračnice. Z brigado se je pomikal po bojnem polju čez Dobrovlje, Savinjsko dolino, Moravsko in Trojane. Kmalu so ga preusmerili na terensko delo kot člana Odbora OF

Celja mesto. Povezal se je z drugimi aktivisti. Med drugimi terenskimi akcijami so kot šestčlanska ekipa v noči s 14. na 15. december 1944 s pomočjo dežurnega stražnika iz Starega piskra v skrajno drzni akciji brez strela osvobodili najmanj 127 političnih zapornikov.

Po končani vojni je bil Ivan Grobelnik direktor Gostinskega podjetja v Celju, bil je tudi direktor Perutnine Ptuj. Junija 1952 se je zaposlil v podjetju Kandit Osijek in zatem v Kolinski Ljubljana, kjer je leta 1980 dočkal upokojitev.

Ivo je bil pobudnik in soorganizator vsakoletnega decembrskega spominskega pohoda »Po poti osvoboditeljev talcev iz Starega piskra«, ki poteka iz zapora do Smartnega v Rožni dolini in se ga poleg pohodnikov množično udeležuje tudi šolska mladina.

Svojo življenjsko in delovno pot je podrobno opisal v knjigi Harmonika, škarje in Stari pisker, ki je izšla leta 2004. Različnim neresničnim trditvam in tendencioznim pisumom vsevednih »zgodovinarjev« pa je z dokazili zaprl usta s knjigo Stari pisker, resnica in laži, v kateri je z izjemnim spominom in dokumenti kot edini še živeči sodelavec osvoboditvene šesterece ovrgel vse negativne namige in sume o tedanjem dogajanju.

Ob 60. obletnici osvoboditve zapornikov je iz rok predsednika Republike Slovenije dr. Janeza Drnovška prejel odlikovanje, zlati grb Republike Slovenije. Odlikovanje je bilo po njegovem namenjeno vsem šestim udeležencem in ga je zato oddal v hrambo Muzeju novejših zgodovine v Celju. Prejel je tudi listino ZZB NOB Slovenije in bil častni občan Celja.

S. B.

Franc Auguštín

V 99. letu se je 30. junija poslovil Franc Auguštín, dolgoletni član in vrsto let tudi predsednik KO ZZB za vrednote NOB komandanta Staneta v Šiški v Ljubljani. Bil je njen soustanovitelj v začetku 70. let prejšnjega stoletja, ko je nastala nova Krajevna skupnost komandanta Staneta. V svojih poznih letih je bil eden redkih še živečih slovenskih partizanov v tem okolju.

Rodil se je januarja leta 1924 na Ježici. Oče je bil kot voznik veliko zdoma, mati pa je s skromnimi sredstvi in tremi otroki gospodinjala, kakor je vedela in zmogla.

Po končani osnovni šoli je po vajeniški šoli postal urar, a se je s tem poklicem ukvarjal le krajši čas, saj so takratne razmere postajale vse bolj nemirne in negotove. Ko je v Ljubljano prihrumela italijanska vojska, je bil po nekaj mesecih aretiran in zaprt v kleti policije, ker se je ob vladnem pristopu k trojnemu paktu udeležil protesta na ljubljanskih ulicah. Sledili sta obsodba na zapor in deportacija v taborišče Gonars.

Po nekaj mesecih so ga prestavili v manjše taborišče Notaresco v

srednji Italiji, kjer je dočkal zlom fašistične Italije. Po begu iz taborišča mu je uspelo priti do Goriških brd, kjer je postal borec v 2. bataljonu Briško-beneškega odreda v Gradnem. Sprva je bil mitraljezec, pozneje komisar čete in proti koncu vojne pomočnik komisarja bataljona. Kot poročnik je sodeloval pri zasedbi Trsta.

Po vojni je večino let služboval v Bosni, in to vse do leta 1971, ko je bil s činom podpolkovnika upokojen in se je z družino naselil v Ljubljani.

Kot upokojenec je vrsto let skrbel za obrambne priprave v delu tovarne Iskra. Poleg delovanja v Krajevni organizaciji ZB za vrednote NOB komandanta Staneta, je bil desetletja dejaven tudi v drugih organih te skupnosti, za kar je dobil več priznanj in plaket, med drugim srebrno plaketo komandanta Staneta.

Dolga leta je bil zelo dejaven tudi v ljubljanski sekciji Briško-beneškega odreda.

Zlata Kranjec

Dekle v zaporu

*Moj dragi fant
leži ubit nekje v dolenjskih hribih,
jaz sama za rešetkami strmim ubita;
rodila bom, postala mati otroku
nekega bandita.*

*Moj dragi fant,
ne veš, kaj vse počeli so z menoj ...
Kako lepo bilo bi iti za teboj,
v dolenjskih hribih pasti kakor ti ...*

*Umrla bi ...
A jaz živim, živim
in naj rodim otroka njim,
ki naju so ubili,
otroka njim,
ki materam otroke so morili?*

*Moj dragi fant,
tako mi je, ko da bi kdo čez mé oral;
če zdaj bi me pogledal,
me ne bi več spoznal.
A tebe bo otrok poznal,
poznal ne bo bandita,
in vedel bo, zakaj si pal,
zakaj je tvoja kri prelita.*

Karel Destovnik - Kajuh

Kratke

Ko so čuli o Grahovem ...

*Ko so čuli o Grahovem,
so nabrusili peté
in jo v Rakek popiháli
iz Begunj in Cerknice.*

S Stalingradom smo začeli srečno

...

*S Stalingradom smo začeli srečno
da končali Frici so na večno.
22 nemških divizij tam ob širni Volgi
zdaj trohni.*

Ko imperja dan ...

*Ko imperja dan so praznovali,
so jih prav pošteno nakresali,
Vinceremo ni nič.*

Karel Destovnik - Kajuh

■ **DAN MLADOSTI** *Spomin ni zbledel*

130. obletnica rojstva Josipa Broza Tita

Že tradicionalno srečanje mladih in starejših iz številnih krajev nekdanje skupne jugoslovanske države in proslava ob dnevu mladosti v Kumrovcu sta imela letos 21. maja še prav poseben pečat. Zveza društev »Josip Broz Tito« Hrvške in Zveza antifašističnih borcev in antifašistov (SABA) Hrvške sta že v napovedih in vabilu poudarjali 130. obletnico rojstva Josipa Broza Tita. Tudi tokrat je bila prisotna želja, da se ob dnevu mladosti upremo agresivnim napadom na protifašistične in civilizacijske tradicije in odprtemu delovanju regresivnih sil na temelju nacifašističnih in ustaških stremljenj, ki so po prepričanju organizatorjev vse močnejše prisotni na celotnem območju nekdanje skupne jugoslovanske države, in je zato nujno, da se organiziramo v skupno protifašistično fronto. To in pa zavračanje napadov na lik in delo Josipa Broza Tita sta bila ključna poudarka, rdeča nit vseh številnih govornikov na osrednji manifestaciji, na kateri se je zbralo okoli 7000 udeležencev. Plapolanje zastav in drugih simbolov protifašizma ter spominkov o Titu je še posebno vidno izražalo skupno razpoloženje zbranih v najbolj »znani vasi na svetu«, kot organizatorji tradicionalnih manifestacij v Kumrovcu in njegovi predstavniki ponosno poudarjajo. Opazno prisotni smo bili tudi številni udeleženci iz Slovenije.

Med posebnimi gosti, ki so dajali letošnji proslavi in jubileju še dodaten pomen in sporočilo, so bile delegacije borčevskih in protifašističnih organizacij iz držav na območju nekdanje skupne države. Delegacijo ZZB za vrednote NOB Slovenije je vodil predsednik Marijan Križman, delegacijo FIR njen predsednik Vilmos Hanti, še posebej pozdravljen gost pa je bil nekdanji predsednik Hrvške Stjepan Mesič.

Povezanost na protifašističnih temeljih, zavračanje zgodovinskega revizionizma, ohranjanje zgodovinskega spomina na vlogo in pomen skupnega narodnoosvobodilnega boja in Josipa Broza - Tita so bili tudi temeljno sporočilo Draga-

na Mitova Djuroviča, predstavnika Zveze borcev Črne gore, ki je po dogovoru v imenu delegacij vseh borčevskih in protifašističnih organizacij na območju nekdanje skupne države pozdravil udeležence proslave. To pa so bili tudi temeljni poudarki govora slavnostnega govornika Stjepana Mesiča, ki je objektivno osvetlil Titovo vlogo in delovanje, poudaril njegovo zgodovinsko vlogo v medvojnem in povojnem obdobju ter ostro zavrnil razne javne, tudi kvaziznanstvene knjige in druge manipulacije, laži in izkrivljanja, ki smo jim priče na Hrvškem in tudi drugje. »Tito je bil in ostaja simbol načelnosti, odločnosti, poguma in vizije. Prav to pa primanjkuje Hrvški, a ne samo Hrvški. In zato so nam družjenja, kot je današnje, še kako potrebna, ne zato, ker smo ujetniki preteklosti, ampak ker želimo v prihodnosti dobro svoji državi in vsej regiji.« je končal svoj govor predsednik Mesič.

V bogatem kulturnem programu je sodelovalo več znanih umetniških solistov in kulturnih skupin iz Kumrovca in drugih krajev. Vrhunec programa pa je bil nastop pevskega zbora Pinko Tomažič iz Trsta. S svojim izbranim programom je bil deležen izjemnega sprejema in je enkratno sklenil letošnjo manifestacijo v Kumrovcu.

Marijan Šiftar

■ **DOGODKI** *Brežice*

Obisk iz Slovenske vojske

Posavje so sredi junija obiskali pripadniki Sektorja za vojaške politike in strateško planiranje (J-5) Generalštaba Slovenske vojske. V okviru načrtovanega izobraževanja so si najprej ogledali bojišče v Krakovskem gozdu, kjer jim je upokojeni polkovnik Mitja Teropšič predstavil delovanje 25. območnega štaba TO med osamosvojitveno vojno leta 1991, nato pa so obiskali še Združenje borcev za vrednote NOB Brežice. V gozdu Dobrava jih je pri spomeniku prvim krškim borcem počakal predsednik zdru-

ženja Stane Preskar, ki jim je nato obrazložil dogodke v času druge svetovne vojne od Krške in Brežiške čete do Kozjanskega odreda, nato pa še osamosvojitvene procese in akcijo Sever na Brežiškem. Na koncu se je številna delegacija generalštaba zahvalila predavatelju, njen poveljnik, kapitan bojne ladje dr. Peter Papler, pa je Preskarju izročil plaketo generalštaba - Oddelka J5 v spomin na obisk in prijetno srečanje.

Stane Preskar,
foto: Tomaž Venišnik

■ **DOGODKI** *Alojz Hohkraut*

80. obletnica smrti

Ponoči 31. maja 1942 je Alojz Hohkraut še z dvema tovarišema med pripravami za prehod II. grupe odredov čez Savo na Štajersko na Cvetežu pri Vačah padel v nemško zasedo. Tovarišema je uspelo zbežati, Alojz pa je bil težko ranjen. Nekako se je priplazil do njive, kjer je zakopal tajne dokumente, potem pa se je zavlekel v gozd, in da ga Nemci ne bi dobili, se je ustrelil sam. Hohkraut je bil pomemben član komunistične partije, udeležil se je ustanovnega sestanka KPS na Čebinah, bil je med organizatorji narodnoosvobodilnega boja v Zasavju, komandir Trboveljske čete in politični komisar Revirske čete, od konca leta 1941 pa tudi sekretar litijskekega okrožja KP. Ob obletnici smrti narodnega heroja Alojza Hohkrauta je bila 31. maja na Cvetežu spominska slovesnost. Zbranim, med katerimi je bil

Jože Hohkraut z Ano in Zvonetom Kolencem ob očetovem spomeniku na Cvetežu

poseben gost Hohkrautov sin Jože, je spregovoril predsednik litijske borčevske organizacije Mirko Kaplja, v kulturnem programu pa sta nastopila člana družinskega gledališča Ana in Zvone Kolenc.

M. K., foto: D. Jeriha

■ **DOGODKI**

Obnova spomenikov

Srečko Rože iz Vojaškega muzeja Tabor Lokev ni poznan le kot največji zbiratelj vojaških eksponatov v Evropi, ki se je že leta 1989 vpišal v Guinnessovo knjigo rekordov, ko je v najkrajšem času, v šestih mesecih, zbral 3700 vojaških eksponatov, vezanih na narodnostno pripadnost. Rože je vnet in odličen restavrator tako cerkvenih kakor tudi posvetnih predmetov in objektov.

V nizu obnove borčevskih spomenikov na Krasu in v Brkinih je v dneh pred praznikom dela restavriral spomenik v spominskem parku Lužišče nasproti sodišča v Sežani. Med vsemi izstopa spomenik, ki je posvečen splošnemu odporu leta 1943, na katerem je med drugim z zlato barvo napis »Bratje le k soncu svobodi«. Prav tako je obnovil in restavriral doprsni kip narodnega heroja Alberta Grudna - Bliska (1923–1982), spomenik v Sežani rojenemu pesniku in mirovniku Danilu Dolciju ter niz spome-

nikov, ki je sestavljen iz več skulptur iz kraškega kamna z vklesanimi imeni sedmih padlih borcev, umrlih v internaciji in talcev, ki so v letih 1941–43 svoje življenje dali za svobodo.

Za njegovo veliko natančno, potrpežljivo in vztrajno delu so mu prišli čestitat tudi sežanski častni občan in avtor knjige Sežana: sonce nad prestolnico Krasa Pavel Skrinjar, sin narodnega heroja Alberta Grudna, sedanji in prejšnji sežanski župan David Škabar in Davorin Terčon, predsednik sežanske borčevske organizacije Bojan Pahor in drugi.

Sežanski spominski park pa je zadnja leta tudi prizorišče učne ure domovinske vzgoje, ki jo za učence višjih razredov osnovne šole in srednješolce prirejajo člani Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Krasa in Brkinov ob dnevu državnosti oziroma ob koncu šolskega leta.

Olga Knez

■ **VABILA**

Vodiška planina

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica vabi v soboto, **6. avgusta**, na spominsko slovesnost ob 81. obletnici ustanovitve Cankarjevega bataljona in prazniku občine Radovljica. Spominska slovesnost s kulturnim programom bo **ob 11. uri pri Partizanskem domu na Vodiški planini** (Jelovica). Slavnostni govornik bo Jakob Demšar, predsednik KOZB Radovljica - Lesce. Organiziran bo avtobusni prevoz iz Krnice ob 8. uri in ob 8.30 iz Radovljice.

Dan spoštovanja vrednot NOB na Ptujskem

Združenje borcev za vrednote NOB Ptuj in Mestna občina Ptuj vabita na slovesnost ob dnevu spoštovanja vrednot NOB na Ptujskem **v soboto, 6. avgusta 2022, ob 10.30 v Sončnem parku** ob nekdanjih zaporih, danes je to upravna zgradba PMPO, Prešernova 37, Ptuj.

Spominska slovesnost bo posvečena 80. obletnici zadnjega boja Ptujkega voda - Lackove čete v Mostju 8. avgusta 1942, mučni smrti heroja Jožeta Lacka ter vsem padlim in žrtvam vojnega nasilja v drugi svetovni vojni. Letos se spominjamo tudi 100. obletnice rojstva pesnika Karla Destovnika - Kajuha.

Pozdravni nagovor bo imela županja Nuška Gajšek. Slavnostna govorka bo Živa Vidmar, članica predsedstva ZZB NOB Slovenije. Zgodovinski oris dogodkov bo podala dr. Irena Mavrič Žižek.

V kulturnem programu bodo nastopili: Združeni moški pevski zbori Grajena, Alojz Štrafela Markovci, Komorni moški zbor Ptuj, Rogoznica in Talum Kidričevo, recitatorji - Teater III DPD Svoboda Ptuj, Vita Mrgole, Kaja Čelan, Don Ciglenečki, Amadej Gavez, Urban Brenčič, kantavtor Primož Vidovič in Društvo kmečkih žena Ptuj.

Po slovesnosti bo tovariško druženje. Ob 15. uri bo v sodelovanju z občino Juršinci

krajša slovesnost s polaganjem cvetja na kraju zadnje bitke Slovenjgoriške čete **v gozdiču Laze v Mostju**.

Komemoracija v Kamporju na Rabu ZZB NOB Slovenije, Koordinacijski odbor žrtv vojnega nasilja in Taboriščni odbor Rab-Gonars vabijo nekdanje taboriščnike, njihove svojce in prijatelje ter vse, ki spoštujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, da se udeležijo spominske slovesnosti ob 79. obletnici osvoboditve taborišča na Rabu. Prireditve, ki jo pripravljamo skupaj z občino Rab, **bo v soboto, 10. septembra 2022, ob 16. uri v spominskem parku Kampor na otoku Rab**. Za udeležence pripravljamo prevoz iz Ljubljane in nočitev s polpenzionom v hotelu Internacional na Rabu. Cena dvodnevne aranžmaja v dvoposteljni sobi (polpenzion) je 53 evrov na osebo. Informacije in prijave sprejemamo na telefonsko številko +386 31 654 420 (Herman Janež ml., Taboriščni odbor Rab-Gonars).

Srečanje taboriščnic in taboriščnikov v Portorožu

Vabimo vas na tradicionalno slovesnost ob vseslovenskem srečanju nekdanjih internirank in internirancev, političnih zapornic in zapornikov, izgnancev in ukradenih otrok, njihovih svojcev in prijateljev, ki bo pod častnim pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja potekalo **od petka, 2. septembra, do ponedeljka, 5. septembra 2022, v hotelih Life Class v Portorožu. Osrednja slovesnost bo v nedeljo, 4. septembra 2022, ob 11. uri v Kongresnem centru - dvorani Colombo Hotela Slovenija v Portorožu**. Slavnostni govornik bo Borut Pahor.

V kulturnem programu, ki bo stkan v opomin iz spominov žrtve nesmiselnih vojn in pravičnega upora, bodo sodelovali orkester Slovenske vojske s solisti, tenorist Martin Sušnik, pevec Slavko Ivančič, otroški pevski

zbor Osnovne šole Koper, Partizanski Pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta, dramski igralec Domen Valič in številni drugi.

Cena polpenziona v dvoposteljni sobi je 55 evrov na dan. Doplacilo za enoposteljno sobo je 20 evrov na dan. Namestitev bo v hotelu Riviera. Prijave sprejemamo do vključno 22. avgusta 2022 pisno na naslov: ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, ali po telefonu na št.: 01/434-44-45, gsm 051/392-120. E- naslov: info@zzb-nob.si

Graška gora – gora jurišev

V soboto, 20. avgusta 2022, bo na Graški gori – gori jurišev potekalo že 35. srečanje borcev, planincev in članov drugih veteranskih združenj in društev z začetkom ob 10. uri. Srečanje, ki ga letos posvečamo 100. obletnici rojstva Karla Destovnika - Kajuha, bo tudi priložnost za brezplačni ogled spominske sobe in spominskega parka, posvečenih legendarni XIV. partizanski diviziji. Spominska soba bo na dan srečanja odprta **od 8. do 14. ure**.

Na dan srečanja bo v Cirkovcah pod Graško goro mogoč ogled »Izakove bolnice«. Vsi, ki bi želeli videti repliko »Izakove bolnice«, prvega partizanskega sanitetnega objekta na Štajerskem in enega prvih leta 1941 v Sloveniji, ste vabljeni, da se pridružite pohodnikom, ki bodo na Graško goro krenili z Avtobusnega postajališča Velenje ob 6.30. Avtobus bo pohodnike pobral tudi na postajališču Trznica v Velenju in v Škalah (pri odcepu proti Cirkovcam).

Naj na Graški gori tudi z vašo pomočjo spet zadoni Pesem XIV. divizije! Prireditve bo potekala na prostem, zato bo v primeru dežja pravočasno odpovedana.

SVOBODNA
BESEDA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si. **15. avgusta 2022.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

**Izžrebani reševalci križanke iz
80. številke časopisa Svobodna beseda**

- 1. Jožica Skubic,**
Pittonijeva 3, 6310 Izola
2. Mitja Maher,
Mirna ulica 14, 2212 Šentilj
3. Aleks Božič,
Obrtniška 22, 1420 Trbovlje

Rešitve križanke:

OSTEOLOGIJA, BLAGAJNIČAR, NEBO, UK,
AKI, APO, OBOA, AJ, ŠIRITELJICA, ALIN, LODŽ,
NOŠA, JG, ALE, POSTOJ, ČRV, INNES, OŠPICE,
EIS, NOSEK, ŠTORE, ORJAK, TAM, TALK,
TUAMOTU, ARES, PERGAM, EK, INOVATOR,
EDNINA, NJIVIČANI, NEESON, DAKAR, KAČ,
ANKARA.

Geslo: TABORIŠČE; LJUBLJ; SPOMENIK.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: Aljaž Verhovnik (predsednik)
 dr. Martin Premk, dr. Maja Jogan, Metka
 Mencej, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov:
 svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

	SVETOVNO ZNANI ZAMEJSKI SLOVENEČ IZ TRSTA (1913-2022)					OSNOVNI KAMP PRI ALPINI-STČNIH VZPONIH	IME VEČ ANTIČNIH GRŠKIH KOLONIJ, OLBIA	PREBI-VALCI RTIČ	SLOVENSKI BRATJE MOTO-KROSISTI	FINSKA (IZVIRNO IZ ČRK: OSUMI)	OSNOVNI POKLIC OSEBE NA SLIKI	OKRASNI PAS V ARHITEK. DEKORA-CIJI	HENRIK TUMA	OKRNIJENI TELESNI ORGAN	PRVA POŽGANA VAS V SLOVE-NIJI
	ALTRUI-STIČNA ŽENSKA, NESEBIČ-NICA														
	UTRUJE-NOST, STEPTA-NOST												RUDI ŠELIGO		
												OSKAR LANGE			
	NIČES, NIŠTRA								LAŠKI KOSTANJ						
RUSKA IGRALKA SAVINA REKA V ŠPANIJI								ITAL, ITALIK							
sv OBODNA BESEDA	ČLOVEK Z GLISTAMI	NAJBOLJ ZNANO DELO OSEBE NA SLIKI	AKADSKA BOGINJA LJUBEZNI	LAVO ČERMELJ	OGLJIKO-VODIK PRIPADNIK OSV. FRONTE				VEDA	EDVARD GRIEG			KAROLY ACS		
										MAJHEN PAV			MARŠIRA-NJE		
RAZKROJ, RAZPAD ORGANSKE SNOVI							IZPLAK-NITEV							NIHAJOČE KOLESCJE V URI, NEMIRKA	
							GLAVNO MESTO GRČIJE								
PREPRO-STA SVETILKA NA LOJ ALI OLJE								AMERIŠKO POLI-AMIDNO VLAKNO							ZVONE AGREŽ
METRIČNI POUDAREK				ANGLOSAŠ. DOLŽINSKA MERA				ANTON VRATUŠA			ANTIČNO GRŠKO MESTO NA KRETI	POTEG Z REZILOM			
				GEORGE ELIOT				DAVORIN (KRAJŠE)							
DROBNA KAPLJA POTU						SKRBNIK, REJNIK						JAP.NABI RALKA BISEROV IVAN MINATTI			
						OBOĐ SLIKE									
BIKO-BOREC							OČALA								
							VEČJA TEKOČA VODA								
ANTON PETJE			SLOVEN. OBLIKO-VALKA (JANJA: IZ:PAL)	ITALI-JANSKA IGRALKA MIRANDA	POČASNEŽ OKORNEŽ					VELIK KOS POHIŠTVA IGOR BERGANT					
ORGANIZI RANO IZ-RAŽANJE SVOJE OD LOČITVE					TONE TOMSIČ							SUKANEC			
												LOVRO TOMAN			
ELASTI-ČEN POLITIK, ELASTIK									SLOVENSKI KIPAR IN GRAFIK, PREŠER-NOV NA-GRAJENEC 1988 (JANEZ)						
CUNJA					JADRAN-SKI OTOK (KONCEN-TRAC.TA-BORIŠČE)				sv OBODNA BESEDA	ZREZEK IZ STEGNA (IZ ČRK: SATEK)					

Julij 1940–1945

3. julija 1940 je britanska mornarica napadla francoske ladje v pristanišču Mers El Kebir v Alžiriji, da bi tako preprečila morebitno uporabo francoskega ladjevja v nemških rokah. Britanske ladje in letala so potopili eno francosko bojno ladjo, poškodovali dve bojni ladji in dva rušilca ter več drugih plovil. Umrlo je več kot 1200 francoskih mornarjev.

4. julija 1941 je Centralni komite Komunistične partije Jugoslavije vse jugoslovanske narode pozval k vstaji proti okupatorju.

4. julija 1941 so mestu Lvov nacisti skupaj z ukrajinskimi pomagači pobili 25 poljskih akademikov in njihovih družin, da bi tako preprečili morebiten pojav odpornišтва.

13. julija 1941 se je začela množična vstaja v Črni gori. Pridružilo se je je več kot 30.000 ljudi in boji z italijansko vojsko so trajali vse do sredine avgusta 1941.

22. julija 1941 se je s streli na

slovenskega orožnika v nemški službi začel organiziran upor oziroma vstaja slovenskega naroda proti okupatorju.

1. julija 1942 je v nemške roke dokončno padlo mesto Sevastopol in s tem ves polotok Krim.

4. julija 1942 so ameriške letalske sile na dan ameriške državnosti začele delovati v Evropi.

16. julija 1942 se je uradno

začela poletna ali roška
ofenziva italijanske vojske proti
slovenskim partizanom, v kateri
je sodelovalo okoli 75.000
italijanskih vojakov. (Arhiv ZZB)
31. julija 1942 je imel Benito
Mussolini v Gorici sestanek z
vojaškimi poveljniki o poteku
ofenzive proti slovenskim
partizanom, na katerem je
zagrozil z uničenjem Slovencev.
5. julija 1943 se je začela bitka
pri Kursku, največja tankovska

bitka druge svetovne vojne, ki se je končala z nemškim neuspehom. (Wikipedia, Bundesarchiv)

7. julija 1943 je partizanska Cankarjeva brigada napadla nemško letališče v Cerkljah ob Krki in uničila pet letal.

10. julija 1943 se je začelo ameriško-britansko izkrcanje na Siciliji, ki je naznanilo padec fašizma in poraz Italije.

16. julija 1944 je bila v Gravini blizu Barija ustanovljena prekomorska 1. tankovska brigada NOVI, ki jo je s tanki in orožjem opremila britanska

vojska.

20. julija 1944 je bil izveden neuspešen poskus atentata na Adolfa Hitlerja in državnega udara v Nemčiji v zaroti, ki jo je pripravil Claus von Stauffenberg.

21. julija 1944 je začelo delovati zavezniško letališče pri Nadlesku v Loški dolini, prvo zavezniško letališče v Sloveniji med drugo svetovno vojno.

24. julija 1944 so sovjetske sile osvobodile koncentracijsko taborišče Majdanek.

30. julija 1944 so ZDA priznale kraljevo jugoslovansko vlado na čelu z Ivanom Šubašićem in potrdile sporazum Tita in Šubašića.

30. julija 1944 so enote 4. operativne cone začele boje za osvoboditev gornje Savinjske doline.

17. julija 1945 se je začela konferenca v Potsdamu, na kateri so predstavniki ZDA, Velike Britanije in Sovjetske zveze odločali o usodi povojne Evrope in končanju vojne z Japonsko.